

TARTU ÜLIKOOL
SOTSIAALTEADUSTE VALDKOND
ÕIGUSTEADUSKOND
Avaliku õiguse osakond

Nancy Vojeikin

KAHJU HÜVITAMINE KONKURENTSIÕIGUSES

Magistritöö

Juhendaja
dotsent Carri Ginter

Tallinn
2016

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. KONKURENTSIREEGLI RIKKUMINE	6
1.1. Konkurentsireegli rikkumisest tulenevad kahjunõuded	6
1.2. Keelatud kokkulepped ja riigiabi	7
1.3. Euroopa Liidu aluslepingute rikkumisest tulenev kaudne mõju konkurentsile	10
1.4. Kahju hüvitamise alused tulenevalt Euroopa ja Eesti õigusest ning Euroopa Kohtu praktikast	11
2. KAHJUNÕUDED	17
2.1. Kahjunõude eeldused	17
2.1.1. Keelatud kokkulepped	17
2.1.2. Riigiabi	20
2.2. Kahjunõude elemendid	22
2.2.1. Kahju nõude pooled	22
2.2.2. Kahjuhüvitise ulatus	25
2.2.3. Kahjuhüvitise suurus	30
2.2.4. Põhjuslik seos	34
2.3. Vastutuse subjektiivne külg	37
3. JUURDEPÄÄS TEABELE	40
3.1. Konkurentsireegli rikkumise otsuse avalikustamine	41
3.2. Juurdepääs toimikus sisalduvale teabele	45
3.3. Juurdepääs liikmesriigi kohtumenetluses	50
KOKKUVÕTE	55
DAMAGE COMPENSATION IN COMPETITION LAW	61
LISAD	69
Lisa 1. Konkurentsieeskirja rikkumisega tekitatud kahjunõude alused	69

Lisa 2. Euroopa Liidu õiguse üldpõhimõtted	70
KOHTULAHENDID	71
KASUTATUD KIRJANDUS	73
KASUTATUD ÕIGUSAKTID	75
LIHTLITSENTS.....	77

SISSEJUHATUS

Euroopa Liidu siseturu majanduslik eesmärk on vaba konkurentsi toimimine ja üheks aluspõhimõtteks on konkurentsipiirangute kõrvaldamine. Konkurentsireeglid, kui olulisim vaba konkurentsi tagamise meetod on Euroopa Liidu siseturgu reguleeriva iseloomuga ning seetõttu oma erilise tähtsuse tõttu kehtestatud ühes Euroopa Liidu aluslepingutest - Euroopa Liidu toimimise lepingu¹ VII jaotise 1. peatükis, mis reguleerib reegleid ettevõtjate tegevusele, keelatud ja lubatud riigiabi jt meetmeid vaba konkurentsi tagamiseks. Konkurentsieskirjad keelavad ettevõtjatevahelised siseturuga kokkusobimatud kokkulepped ja ebaseadusliku riigiabi. Vaatamata Eesti liitumisele Euroopa Liiduga aastal 2004, kui meile avanes Euroopa Liidu siseturg, ei ole autorile teadaolevalt ühtegi jõustunud ettevõtjate keelatud kokkulepetest tulenevat kahju hüvitamise kohtulahendit. Sama lugu on ka keelatud riigiabist tuleneva kahju hüvitamisega. Riigikohus on küll arutanud ühte keelatud kokkuleppest tulenevat kahju hüvitamise nõuet², kuid lõplikku jõustunud kohtulahendit tänaseni ei ole. Kuna kahju hüvitamine on üks olulisemaid võimalusi oma õigusi kaitsta, siis on kohtulahendite puudumine konkurentsioiguse valdkonnas üks põhjuseid, mis ajendas autorit kahju hüvitamise teemat lähemalt uurima. Positiivseks arenguks on viimasel ajal konkurentsireegli rikkumise menetluse algatamine prokuratuuri poolt (Liviko kaasused), mis aga ei ole tänaseni jõudnud lõpliku lahenduseni ega tõenäoliselt ka kahju hüvitamise nõuete esitamiseni. Kuna konkurentsi mõjutab olulisel määral ka siseturuga kokkusobimatu riigiabi, siis on töösse kaasatud ka keelatud riigiabi, kui üks võimalikke aluseid kahju hüvitamise nõuete esitamiseks.

Kahju hüvitamine konkurentsireeglite rikkumise korral toimub tulenevalt Euroopa Liidu õiguse detsentraliseeritud olemusest liikmesriikides liikmesriikide reeglite alusel. Eraõiguslik õiguskaitse konkurentsioiguse rikkumise korral võib avalduda lepingu tühistamise nõudes, kohtuliku keelu seadmises ja eraõiguslike kahjunõuete esitamises³. Käesolev töö uurib viimast ehk kahjunõudeid. Euroopa õiguse harmoniseerimiseks on 2014. aastal vastu võetud direktiiv⁴, mille liikmesriigid peavad oma õiguskorda üle võtma 2016. aasta lõpuks⁵. Direktiivi eesmärgiks on ühtlustada

¹ Euroopa Liidu lepingu ja Euroopa Liidu toimimise lepingu konsolideeritud versioon, ELT C326, 26.10.2012, lk 13-390, edaspidi ELTL

² RKTko 3-2-1-19-11, see ja teised töös viidatud Riigikohtu lahendid kättesaadavad www.nc.ee

³ A.-M. Van den Bossche. Private Enforcement, Procedural Autonomy and Article 19(1) TEU: Two's Compny, Three's a Crowd. - Yearbook of European Law 2014, Vol. 33. Oxford University Press, 2014, lk 45

⁴ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv nr 104/2014, 26. november 2014, teatavate eeskirjade kohta, millega reguleeritakse liikmesriikide õiguse kohaseid kahju hüvitamise hagisid liikmesriikide ja Euroopa Liidu konkurentsioiguse rikkumise korral – ELT L 349, 5.12.2014, lk 1-19, edaspidi *Direktiiv*

Euroopa konkurentsireeglite rikkumisest tulenevat kahju hüvitamist liikmesriikides, et tagada Euroopa õiguse mõjulepääs ja efektiivne õiguskaitse

Ebaseaduslikust riigiabist tulenevat kahju hüvitamist on autorile teadaolevalt Eestis vähe uuritud. Pärast rahvusliku lennufirmale ebaseadusliku riigiabi andmise tuvastamist Euroopa Komisjoni poolt on ilmunud artiklid teadusajakirjas *Juridica International*⁶ ja *Juridica*⁷. Autor püüab käesolevas töös konkurentsireeglite rikkumisest tulenevate kahju hüvitamise nõuetena uurida ka kahju hüvitamist keelatud riigiabi korral.

Konkurentsireegli rikkumise tuvastamine on olulisel määral seotud ettevõtete majandusnäitajate ja finantsteabega, mistõttu on nimetatud Euroopa Komisjoni lähenemist Euroopa konkurentsioiguse rikkumise tuvastamisel nn majanduslikuks lähenemiseks⁸. Kuna kahju tõendamine kahju hüvitamise menetluses on olulisel määral seotud teabega, mida kogutakse konkurentsireegli rikkumise menetluses, siis on käesolevasse töösse hõlmatud ka senini autorile teadaolevalt Eestis vähe uuritud Euroopa Komisjoni otsuste avalikustamisega ja toimikule juurdepääsu võimaldamisega seonduv temaatika.

Käesolevas töös ei käsitleta kahjunõudeid puudutavat olulist, autori hinnangul iseseisvat uurimistööd vajavat uurimisainet nagu aegumisega seonduv, ülemäärase ostuhinna edasisuunamine, solidaarvastutus, jurisdiktsioon ja konkurentsireegli rikkumise otsuse siduvus. Töös on viidatud läbivalt kehtivatele õigusnormidele. Töös on edaspidi kasutatud terminit keelatud kokkulepe, milles sisaldub ka turgu valitseva seisundi kuritarvitamine ja terminit konkurentsioiguse rikkumine või konkurentsireegli rikkumine laiemas tähenduses sisaldades nii keelatud kokkuleppeid kui ka keelatud riigiabi.

Töö on jaotatud kolmeks osaks.

⁵ Direktiivi mõjust eesti õiguskorda vt lähemalt Jürgenson, S. Konkurentsioiguse rikkumistest tulenevad eraõiguslikud kahjunõuded. , Tartu Ülikool õigusteaduskond. 2014, magistritöö, see ja teised magistritööd ja doktori väitekirjad kättesaadavad <http://dspace.utlib.ee>, kui pole viidatud teisiti

⁶ M. Kelve-Liivsoo, A. Knjazev, T. Kookmaa, Legal Remedies Available to Competitors of Recipients of Unlawful State Aid under Estonian Law, *Juridica International*, 2015, 23, edaspidi Kelve-Liivsoo, Knjazev, Kookmaa

⁷ L. Käis, Euroopa Liidu riigiabiireeglite rikkumisest tulenev kahju hüvitamise nõue, *Juridica*, IX/2015, edaspidi Käis

⁸ N. Dunne. *Courage and Compromise: The Directive on Antitrust Damages Actions*. - *European Current Law* 2015, Yearbook 2015. Thomson Reuters, edaspidi Dunne, lk 154

Töö esimese osa eesmärgiks on uurida kahju hüvitamise nõude aluseks olevaid konkurentsireegli rikkumisi ja vastata küsimusele milline ulatus on Euroopa Liidu konkurentsireeglitel, mille rikkumisest võib tõusetuda kahju hüvitamise vajadus. Eesmärgiks on ka uurida millistel õiguslikel alustel saab kahjunõude maksma panna, milline on Euroopa ja liikmesriigi õiguse vahetõrje ning Euroopa kohtupraktika roll.

Töö teise osa keskseks küsimuseks on kahju hüvitamise nõuded. Uuritakse kes on kahjunõude pooled ja millised on kahjunõude elemendid.

Kolmanda osa keskseks küsimuseks on ligipääs kahju tõendamiseks vajalikule teabele rõhuasetusega eelkõige Euroopa Komisjoni otsuste avalikustamisele ja juurdepääsu võimaldamisele konkurentsireegli rikkumise toimikule. Eesmärgiks on vastata küsimusele, millises ulatuses ja mis põhimõtetel avalikustatakse konkurentsireegli rikkumise otsused ja võimaldatakse juurdepääs konkurentsireegli rikkumise toimikule.

Käesolev töö on empiiriline kvalitatiivsel meetodil läbi viidud uurimustöö. Uurimisandmete kogumisel on kasutatud dokumendi- ja tekstianalüüsi. Valdavalt tugineb töö analüütilisele meetodile. Analüüsitakse asjakohaseid õigusakte, Eesti ja Euroopa Liidu kohtupraktikat ning õiguskirjandust ja teadusartikleid. Õigusaktide ja kohtupraktika tõlgendamisel on kasutatud loogilist, süstemaatilist ja grammatilist tõlgendamist. Õigusnormi eesmärgi ja sisu tuvastamiseks ka täiendavalt võrdlevat ja ajaloolist meetodit.

Autor tänab töö juhendajat dotsent Carri Ginterit.

1. KONKURENTSIREegli RIKKUMINE

1.1. Konkurentsireegli rikkumisest tulenevad kahjunõuded

Üheks efektiivseks ettevõtjate ja riigi käitumist reguleerivaks vahendiks on luua võimalus Euroopa Liidu õiguse rikkumisest tulenevate kahjude hüvitamiseks. Selline kahju hüvitamise õigus kuulub üleeuroopalise õiguse põhiõiguste kaitsealasse, mis tuleneb õiguse üldpõhimõtetest⁹.

Erialakirjanduses on jõutud arusaamiseni, et eraõiguslikud kahjunõuded on tingimata vajalikud, et hoida konkurentsioiguse rikkujad eemal ahvatlusest rikkumisi toime panna. Nimelt on paljudes liikmesriikides konkurentsioiguse rikkumise eest trahvid konkurentsioiguse rikkumise eest väiksemad kui on kasu, mis rikkuja oma keelatud tegevusest saab. Seega, kartelliosaline, teades, et jääb vahele, viib keelatud tegevuse ellu, sest see on kasumlik tegevus¹⁰.

Kuigi eraõiguslike kahju hüvitamise nõuete õiguslik regulatsioon on enamikes OECD riikides olemas, kasutati 2007. aasta uuringu andmetele tuginedes väljaspool Ameerika Ühendriike konkurentsioiguse rikkumisest tulenevate eraõiguslike kahju hüvitamise hagsid harva¹¹.

Euroopa Komisjoni Ashurst raporti andmetele tuginedes arutati aastatel 1962 - 2004 Euroopa Liidus ja liikmesriikides kokku konkurentsioiguse kahju hüvitamise kohtuasju 60 korral, millest kahju hüvitati 23 korral ja nendest 12 korral Euroopa Liidu konkurentsioiguse alusel¹².

Tänaseks on kahju nõuete arv liikmesriikides suurenenud ja Euroopa Kohtul on olnud võimalus läbi kohtupraktika kinnitada eraõiguslike kahjunõuete olulisust konkurentsioiguse valdkonnas¹³.

Eestis on teadaolevalt ainsana arutatud kohtumenetluses Baltic Energy Partners OÜ konkurentsioiguse rikkumisest tulenevat kahju hüvitamise hagi Eesti Energia Narva Elektriijaamad AS vastu, mis 2011. aastal saadeti Riigikohtu poolt tagasi ringkonnakohtule uueks läbivaatamiseks¹⁴. Käesoleva töö kirjutamise ajaks jõustunud kohtulahendit antud vaidluses ei ole.

⁹ K. Eichhorn, C. Ginter. Euroopa Liidu ja Eesti konkurentsioigus. Tallinn: Juura 2007, edaspidi Ginter, Eichhorn, lk 168 - 169

¹⁰ G. Notaro. Assessing Methods for the Quantifying of Antitrust Damages. An Application to the Pasta Cartel in Italy, Temi e problemi, Autorit'a garante della concorrenza e del mercato, numero 14, Maggio 2013, kättesaadav www.agcm.it, ligipääs 04.04.2016, edaspidi Notaro, lk 16

¹¹ J. Høj. Competition Law and Policy Indicators for the OECD countries“, OECD Economics Department Working Papers, No 568, OECD Publishing 2007, <http://dx.doi.org/101787/122166455544>, viimagine ligipääs 09.12.2015, lk 14

¹² N. B. Gutta. The enforcement of EU Competition rules by civil law. Maklu 2014, edaspidi Gutta, lk 75

¹³ F. Wijckmans, F. Tuytschaever. Horizontal Agreements and cartels in EU Competition Law. Oxford University press 2015, edaspidi Wijckmans, Tuytschaever, lk 333

¹⁴ RKTKo 3-2-1-19-11

Küllap paljudeni on meedia kaudu jõudnud teave AS Liviko ja alkoholi edasimüüjate väidetavatest konkurentsialastest süütegudest, mille menetlused jätkuvad. Lisaks on AS Liviko ja alkoholi edasimüüjate vastu algatatud uus konkurentsialase süüteo menetlus, mille Riigiprokuratuur 2016. aasta alguses kohtusse saatis. Konkurentsireegli rikkumise tuvastamise korral on tulenevalt Euroopa õigusest igatüüpi, kes rikkumise tõttu kahju sai, õigus kahju hüvitamisele, seda nii siseriikliku konkurentsioiguse kui ka Euroopa Liidu konkurentsioiguse rikkumise korral.

Kui alkohol ei pruugi olla elutähtis kaup igatüüpi, siis konkurentsioiguse rikkumised mõjutavad laias ulatuses igatüüpi õigust saada õiglane osa nii Euroopa Liidu ühisturu kui ka Eesti siseturu toimimisest ehk nii tarbijale kui ka ettevõtjale peavad turul pakutavad kaubad ja teenused olema kättesaadavad loomuliku konkurentsi tingimustes kujunenud õiglase hinnaga. Vastasel juhul on tegemist olukorraga, kus avaneb nii tarbijale kui ka ettevõtjale võimalus materiaalse kahju hüvitamiseks.

Konkurentsioiguse rikkumisena saab käsitleda ka keelatud riigiabi andmist, millest samuti võib välja kasvada kahju hüvitamise nõue. Teoreetiliselt oleks 2015. aasta lõpus pankrotti läinud Eesti rahvusliku lennufirma Estonian Air ASile antud keelatud riigiabist tulenevalt riigi vastu võinud hagi esitada mõni regionaalne lennufirma, kellel Estonian Airi tegutsemise tõttu keelatud riigiabi eelist tingimustes pea 5 aasta jooksul oleks olnud võimalus Eesti turul tegutseda ja kasumit teenida. Tõsi on, et Euroopa Komisjonil võtab riigiabi juhtumite menetlemine kaua aega¹⁵ ja tõenäoliselt on suuremahulistest riigiabi andmistest vajalik Euroopa Komisjoni aegsasti teavitada, et pääseda suurtest kahju nõuetest või nagu Eesti puhul juhtus, rahvusliku lennufirma pankrotist.

Järgnevalt vaatleme kahju hüvitamise aluseid konkurentsireeglite (keelatud kokkulepped ja riigiabi) rikkumise korral.

1.2. Keelatud kokkulepped ja riigiabi

Konkurentsioiguse keelatud kokkulepped, mis moonutavad konkurentsi võivad avalduda ettevõtjate vahelistes lepingutes¹⁶, riigihangetes¹⁷ või salajastes kokkulepetes ettevõtjate vahel¹⁸.

¹⁵ Euroopa Kontrollikoda. Eriaruanne nr 15/2011, Kas komisjoni menetlused tagavad riigiabi kontrolli tõhusa juhtimise? Euroopa kontrollikoda. Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus
http://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR11_15/SR11_15_ET.PDF, lk 28, ligipääs 20.12.15

¹⁶ TrtMko 2-08-93552

¹⁷ RKKKo 3-1-1-12-11

Siiski ei ole ettevõtjatevahelised keelatud kokkulepped ainsad, mis kauba või teenuse turul toimivat konkurentsi mõjutada võivad. Tulenevalt ELTL on keelatud ka nii turgu valitseva seisundi kuritarvitamine kui ka keelatud ehk ebaseaduslik riigiabi¹⁹. Riigiabi, isegi kui ta on lubatud andmine võib panna ettevõtja olukorda kus ta asub pärast riigiabi saamist olukorras, milles ta rikub keelatud kokkulepete reegleid, mistõttu tuleb ka riigiabi andmisel arvestada ettevõtja majanduslikku ja turu seisundit pärast riigiabi andmist etteulatuvalt²⁰. Riigiabi võib olla Euroopa Komisjoni poolt lubatud, aga hiljem osutada konkurentsi moonutavaks, millest võivad tõusetuda riigivastutusest tulenevad kahjunõuded²¹.

Konkurentsimoонutusega võib olla samamoodi tegemist ka üsna keerukates kaasustes, kus võivad omavahel põimuda riigihanked ja riigiabi, nagu hiljutises Riigikohtus arutusel olnud Väinamere Liinid OÜ kaebuses majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumi hankemenetluse otsuste peale²².

ELTL art 107 lg 1 kohaselt on riigiabi igasugune liikmesriigi poolt või riigi ressurssidest ükskõik missugusel kujul antav abi, mis kahjustab või ähvardab kahjustada konkurentsi, soodustades teatud ettevõtjaid või teatud kaupade tootmist. Keelatud riigiabi on üksnes selline abi mis ei sobi kokku siseturuga, eelkõige mis mõjutab või võib mõjutada Euroopa liidusisest kaubandust, annab majanduslikke eeliseid ja moonutab konkurentsi. Riigiabina ei käsitleta kõiki riigi ressurssidest antud toetusi. Erandiks on „grupierand“, mis tähendab, et antakse muuhulgas abi näiteks koolitustele, tööhõivele, teadus- ja arendustegevusele ning keskkonnakaitsele. Grupierandeid, mis on ühisturuga kokkusobivad reguleerib Euroopa Komisjoni määrus nr 800/2008. Samuti on ühisturuga kokkusobiv vähese tähtsusega abi, mida reguleerib Euroopa Komisjoni määrus nr 1407/2013.

Ebaseadusliku riigiabina tuleb laiemas plaanis näha ka riigiabi reegleid rikkuvates riigipoolsetes maksumeetmetes, mille reeglid on sarnaselt konkurentsieeskirjadega sätestatud ETLT VII jaotises ja täpsemalt 2. peatükis.

¹⁸ <http://uudised.err.ee/v/majandus/da9c958d-cf48-4111-b09d-9f6a17747fec/riigiprokuratuur-saatis-liviko-veel-uhes-konkurentsik-uriteos-suudistatuna-kohtusse>, ligipääs 16.01.2016

¹⁹ ELTL art 102 ja 107

²⁰ C. Quigley, A. Collins. EC State Aid Law and Policy. - Hart Publishing, 2003, lk 116

²¹ K. Bacon. European Union Law of State Aid. Second Edition. - Oxford University Press 2013, edaspidi Bacon, lk 527

²² RKHKo 3-3-1-50-15

Olukord, kus riigiabi seisneb maksumeetmetes võib esineda kui:

- 1) riigiabi rahastatakse otseselt selleks loodud maksu laekumisest (näiteks taastuvenergia maks elektritarbijatele, mis suunatakse riigiabina elektritootjale)²³ või roheline energia ostmise kohustus²⁴;
- 2) riigiabiks on maksumeede, millega ettevõtja vabastatakse maksudest. Euroopa Komisjonis on liikmesriikide riigiabina arutatud järgmisi maksumeetmete küsimusi:
 - a) maksumäära vähendamine²⁵,
 - b) maksuvabastus²⁶,
 - c) maksubaasi vähendamine²⁷,
 - d) maksukohustuse edasilükkamine (maksuvõla ajatamine, maksuvõla kustutamine/ümberkujundamine²⁸, kus kasutati meetet riiklike maksude ja sotsiaal kindlustusmaksude edasilükkamist²⁹,
 - e) selekteeriv maksustamine³⁰.

Riigiabi võib olla ka riigi garantiid, maksed ühistranspordi sektorisse, infrastruktuuri, roheline energia ostmise kohustused jt³¹.

Ühisturul normaalse konkurentsi toimimiseks on vajalik täiendavalt kontrollida ka ettevõtete koondumisi, mis võib samuti kaasa tuua konkurentsimoonutusi. Koondumisi Euroopa Liidu tasandil reguleerib nn ühinemise määrus³², siseriiklikult reguleerib valdkonda konkurentsiseadus³³. Koondumisega on tegemist kui toimuvad muutused valitsevas mõjus ettevõtja üle ja koondumist kontrollitakse Euroopa Komisjoni või Konkurentsiameti poolt alates eelpoolviidatud määruses ja konkurentsiseaduses sätestatud majanduskäibest. Koondumise ja

²³ Käis, lk 616

²⁴ Bacon, lk 22

²⁵ Taani hasartmängumaksu alandatud maksumäär on-line kasiinodele, EK 20.09.2011, C-35/2010

²⁶ maksu üldmäärast mahaarvamised või konkreetsed maksuvabastused

²⁷ profi spordiklubidele antud maksusoodustus - maksustamisperioodil kahjumi edasikandmine kui teistel ettevõtjatel ei olnud see lubatud, EKo 13.02.2003, C-70/2003

²⁸ Itaalia erakorralised meetmed linnugripi vastu võitlemisel, EK 10.12.2008. otsus C31/2006

²⁹ L. Kähr. Riigiabi andmine maksumeetmete kaudu. Magistritöö. Tartu Ülikool. Euroopa Kolledž 2012, käsikiri Tartu Ülikooli Õigusteaduskonna teabekeskuses, edaspidi Kähr, lk 42-49

³⁰ C. Micheau. Tax Selectivity in European Law of State Aid: Legal Assessment and Alternative Approaches. European Law Review, June 2015, No 3, C. Micheau lk 323-348

³¹ Bacon, lk 22

³² Nõukogu määrus nr 139/2004, 20. jaanuar 2004 kontrolli kehtestamise kohta ettevõtjate koondumiste üle, ELT L 24, 29.1.2004, lk 1-22, eestikeelne eriväljaanne ptk 8, kd 3, lk 40-61

³³ Konkurentsiseadus - RT I, 30.12.2014, 15, edaspidi *KonkS*, V peatükk, siin ja edaspidi Eesti Vabariigi õigusaktid kättesaadavad www.riigiteataja.ee.

ühisturuga keelatud kokkuleppe alusel sõlmitud tehingu piir on mõnikord üsna hägus olukorras, kus ettevõtte otsest luba koondumiseks asjakohaselt haldusorganilt taotlema ei lähe ja sõlmib koondumislepingu teades, et tegemist on lubatud kokkuleppega. Ettevõtja võib end leida olukorras kus ta on sõlminud konkurentsireeglit rikkuva kokkulepe, mis on tühine ja millega kaasnevad tülikad tagasitaitmise, kahju hüvitamise jt probleemid³⁴.

1.3. Euroopa Liidu aluslepingute rikkumisest tulenev kaudne mõju konkurentsile

Euroopa Liidu aluslepingud sätestavad Euroopa Liidu institutsioonide kohustuse edendada liidu väärtusi ja eesmärgi ning teenida liidu, selle kodanike ja liikmesriikide huve ning tagada meetmete poliitika ja meetmete kooskõla, tõhusus ja järjepidevus. Euroopa Komisjon tagab meetmete rakendamise ja teostab järelevalvet liidu õiguse kohaldamise üle. Riigiabi siseturuga kokkusobivuse ehk lubatavuse üle otsustamise pädevus on ainuisikuliselt Euroopa Komisjoni pädevuses, mistõttu on Euroopa Komisjon (ja ka teised Euroopa Liidu institutsioonid, k. a Euroopa Nõukogu, kes teeb järelevalvet Euroopa Komisjoni tegevuse üle) kohustatud riigiabi lubatavuse üle otsustamisel aluslepingutest tulenevalt tagama, et otsus on Euroopa õigusega kooskõlas. Juhul kui riigiabi lubatavuse otsus ei ole Euroopa õigusega kooskõlas, vastutab Euroopa vastav institutsioon riigivastutuse põhimõtte alusel lepinguvälise kahju tekitamise eest vastavalt Euroopa Liidu aluslepingutele³⁵. Kaudne mõju ühisturu konkurentsile võib avalduda ka esmapilgul hoomamatus riigi või ka kohaliku omavalitsuse tegevuses avaliku teenuse tagamise korraldamisel. Nn Torma prügila kaasuses³⁶ tühistas Riigikohtu halduskolleegium Torma valla ja OÜ Amestop vahel sõlmitud kontsessioonilepingu, kuna kontsessiooni andmisel rikkus vald ETLT artikleid 49 (asutamisvabadus) ja 56 (teenuste osutamise vabadus) koos riigihangete seadusega, mis omakorda tõi kaasa tsiviilseadustiku üldosa seaduse³⁷ § 87 järgi lepingu tühisuse. Riigikohus, tuginedes Euroopa Kohtu praktikale leidis, et pikaajalisel (49 aastat) kontsessiooni suhtel on mõju nii konkurentsile kui ka kolmandatele isikutele ja vaatamata sellele, et riigihangete seaduses ei ole sätestatud õiguslikku tagajärge olukorras, kus kontsessioon on antud ilma riigihangete seaduse³⁸ § 3 sätestatud printsiipe järgides (läbipaistvus, konkurentsi efektiivne kasutamine jm), ei

³⁴ K. Paas-Mohando, L. Käis. Konkurentsi kahjustava kokkuleppe tühisus ja selle tagajärjed. Juridica VII/2014, edaspidi Paas-Mohando, Käis, lk 501 jj

³⁵ ELTL art 340

³⁶ RKHKo 3-3-1-66-10

³⁷ Tsiviilseadustiku üldosa seadus - RT I, 12.03.2015, 106, edaspidi TsÜS

³⁸ Riigihangete seadus - RT I, 23.03.2015, 24

saa õigustada ühenduse õigusest tulenevate kohustuste (tagada mittediskrimineeriv asutamis- ja teenuste osutamise vabadus) täitmata jätmist³⁹.

Tulenevalt Riigikohtu praktikast avanevad autori hinnangul ka kolmandatele isikutele kahju hüvitamise võimalused, kuna liikmesriigi poolt Euroopa Liidu aluslepingute rikkumisel on kaudne mõju konkurentsile ja sellest tulenevalt ka kolmandatele isikutele. Kahju hüvitamise nõude saaks esitada isik, kes sai kahju ehk antud kaasuses isik, kes aktiivselt oma õigusi kohtumenetluses kaitses ja lõpuks ka saavutas lepingu tühisuse ehk taastus olukord, kus kontsessiooni 49. aastaks õigusvastaselt antud ei ole. Kõne alla saaks tulla perioodil alates lepingu sõlmimisest kuni lepingu tühistamiseni saamata jäänud tulu nõue Torma valla vastu riigivastutuse seaduse⁴⁰ § 7 lg 3 ja 12 alusel. Sama seaduse § 13 nimetatud vastutust piiravaid asjaolusid autori hinnangul antud kohtulahendi asjaoludest tulenevalt ei esine.

Eelnevast tulenevalt selgus millistest keerulistest nii ettevõtjate vahelistest kui ka ettevõtja ja liikmesriigi vahelistest suhetest võivad tekkida Euroopa Liidu konkurentsioiguse rikkumised. Kahju hüvitamine võib seega osutada aktuaalseks nii ettevõtjate vaheliste keelatud kokkulepete keelu rikkumise korral kui ka ebaseadusliku riigiabi andmise tulemusena. Samuti ei saa välistada ka kaudselt konkurents mõjutavatest ELTL rikkumistest tulenevaid kahju hüvitamise nõudeid.

1.4. Kahju hüvitamise alused tulenevalt Euroopa ja Eesti õigusest ning Euroopa Kohtu praktikast

Euroopa Liidu põhiõiguste harta⁴¹ art 47 esimese lause kohaselt on igaühel, kelle liidu õigusega tagatud õigusi või vabadusi rikutakse õigus tõhusale õiguskaitsevahendile kohtus. ELTL art 4 lg 2 kohaselt teevad Euroopa Liit ja liikmesriigid lojaalset koostööd aluslepinguga sätestatud ülesannete täitmiseks, liikmesriigid tagavad ühenduse õigusest tulenevate kohustuste täitmise ja hoiduvad meetmetest, mis seda takistavad. ELTL art 19 lg 1 kohaselt näevad liikmesriigid tulemusliku õiguskaitse tagamiseks ette vajaliku kaebeõiguse Euroopa Liidu õigusega hõlmatud valdkondades. Need põhimõtted annavad igaühele õiguse tõhusale õiguskaitsele ja kohustavad liikmesriike Euroopa Liidu õigusega reguleeritud valdkonnas, sh konkurentsireeglite rikkumise korral, tagama vajaliku kaebeõiguse.

³⁹ RKHKo 3-3-5-66-10, p 19

⁴⁰ Riigivastutuse seadus - RT I, 13.09.2011, 11, edaspidi RvastS

⁴¹ Euroopa Liidu põhiõiguste harta, ELT C 326, 26.10.2012, edaspidi Harta, lk 391-407

Keelatud kokkulepetest tulenevaid kahju hüvitamise nõudeid arutatakse liikmesriigi kohtutes kuna Euroopa kohtutel puudub isikute poolt esitatud kahju hüvitamise nõuete arutamiseks pädevus. Samas aga on Euroopa Kohtul oluline osa Euroopa Liidu õiguse tõlgendamisel liikmesriikide kohtute poolt taotletud eelotsuste andmisega, mis tagab Euroopa õiguse eesmärgi saavutamise⁴². Suurelt osalt just eelotsuste andmise tulemusena on kujunenud ulatuslik Euroopa kohtupraktika, mis moodustab kahju hüvitamise nõuete olulise toe ja alusbaasi ning annab suunised ja kohustused liikmesriikide kohtutele nii materiaals- kui ka menetlusõiguse rakendamiseks.

Kahju hüvitamise üldiseks aluskaasuseks peetakse 1991. aastal Euroopa Kohtu menetluses olnud *Francovich* otsust⁴³, mille kohaselt on iga liikmesriigi ülesandeks tagada Euroopa õiguse rikkumisest tulenev isikutele kahjude hüvitamiseks asjakohane menetlus- ja materiaalsoiguse reeglistik. *Francovich* kaasusest tulenevalt on liikmesriigil küll kohustus kehtestada materiaals- ja menetlusreeglid kahju hüvitamise nõuete tõhusaks menetlemiseks, kuid paraku ei saa liikmesriik asja arutamisel piirduda vaid liikmesriigi enda õigusega. Liikmesriigi loodud alusraamistik tuleb sisustada siseriikliku praktika ja Euroopa Kohtu seisukohtadega⁴⁴.

Tulenevalt *Francovich* kaasusele järgnevast Euroopa Kohtu praktikast on Euroopa Kohus kinnitanud igaühe õigust nõuda konkurentsi piirata või kahjustada võiva tegevuse tagajärjel tekkinud kahju hüvitamist⁴⁵. *Courage* ja sellele järgnev *Manfredi* kaasused on tänaseni keelatud kokkulepete rikkumisest tulenevate kahju hüvitamise nõuete teedrajavad kaasused. Nimelt alles 40 aastat pärast Euroopa Liidu õiguse vahetu kohaldatavuse ja ülimuslikkuse printsiibi tunnustamist *Van Gend & Loos* ja *Costa vs ENEL* kohtuasjades, on Euroopa Kohus tunnustanud ELTL art 101 ja 102 otsest mõju keelatud kokkulepete rikkumisest tulenevate kahju hüvitamise nõuete alustena⁴⁶. Nii hilise kahju hüvitamise nõuete tunnustamise põhjusena tuleb jaatada seisukohta, et kuna Euroopa õiguses otseselt ei ole kahju hüvitamise õigust sätestatud ja Euroopa Kohus kujundab kohtupraktikat läbi liikmesriikide eelotsustaotluste, siis seniajani kui ühegi liikmesriigi kohtul ei olnud tõusetunud asjakohast õigusküsimust, ei saanud ka kahju hüvitamise nõude alusena ELTL sätteid kohtupraktikas tunnustada⁴⁷.

⁴² EKo C-213/89, *Queen vs Factortame*

⁴³ EKo C-6/90 liidetud kohtuasjad *Andrea Francovich jt*, edaspidi *Frankovich*

⁴⁴ Ginter, Eichorn lk 170

⁴⁵ EKo C-453/99 *Courage Ltd vs Crehan*, edaspidi *Courage*, punktid 24 ja 26 ja EKo C-295/04 *Manfredi jt*, edaspidi *Manfredi*, punktid 59 ja 61

⁴⁶ Gutta, lk 35

⁴⁷ Samas, lk 37

Keelatud riigiabi andmisest tulenev kahjunõude alus sõltub sellest kas keelatud riigiabi on antud liikmesriigi poolt ELTL art 108 lg 3 rikkudes või on keelatud riigiabi antud Euroopa Komisjoni heakskiidul, kuid selline otsus oli õigusvastane ja sellest tulenev riigiabi keelatud. Riigivastutusest tulenevad kahjunõudeid on Euroopa Kohtu praktika kinnitanud eelpoolviidatud *Francovich* otsuses, milles tunnustati üksikisiku õigust kahjuhüvitist saada kui Euroopa Liidu reeglite täielik mõju jääb üksikisikule kättesaamatuks liikmesriigi tegevuse või tegevusetuse tõttu. Ühtlasi sedastas Euroopa Kohus liikmesriigi kohustuse kõrvaldada Euroopa Liidu õiguse rikkumise õigusvastased tagajärjed⁴⁸ ja sidus liikmesriigi vastutuse tingimused sõltuvaks kahju põhjustanud rikkumise laadist, liikmesriigile antud kaalutusvõimalustest, rikutud reegli eesmärgist jm⁴⁹. *Francovich* otsusele järgnes riigivastutuse kohaldamise tingimusi täpsustav Euroopa Kohtu otsus⁵⁰, mille kohaselt ei või ilma erandlike põhjusteta liikmesriigi vastutuse ulatus üksikisikule tekitatud kahju eest erineda Euroopa Liidu institutsiooni vastutusest ehk üksikisikule antud õiguste kaitse ei saa sõltuda sellest kas kahju tekitas liikmesriigi või Euroopa Liidu ametiasutus.

Alates 1976. aastast on Euroopa kohtupraktika selgelt väljendanud, et kui vaidlusalust valdkonda ei reguleeri Euroopa Liidu õigus, on seda pädev reguleerima liikmesriigi õigus⁵¹. Kohtupraktika alusel kujunes sellest kaasusest Euroopa õiguse oluline õiguspõhimõte, mida tuntakse menetlusautonoomia printsiibina ja mille piire läbi kohtupraktika tänaseni kohtutes kombitakse. Liikmesriik peab menetlusautonoomia põhimõttest tulenevalt võimaldama Euroopa õiguse efektiivse toimimise ja rakendamise liikmesriikide kohtute poolt.

Comet kaasusega samaaegselt kujundas Euroopa Kohus *Rewe* kohtuasjas⁵² liikmesriigi menetlusautonoomiale ka olulised piirangud:

- 1) Euroopa Liidu ja liikmesriigi õigustest tulenevat samalaadset õigust peab samaväärselt kohtlema (võrdväarsuse printsiip) ja
- 2) liikmesriigi materiaal- ja menetlusreeglid ei või muuta Euroopa Liidu kaitstud õiguse kasutamist võimatuks või üleliia raskeks (tõhususe printsiip).

⁴⁸ *Francovich*, p 34 ja 36

⁴⁹ *Samas*, p 38 jj

⁵⁰ EKo C-46/93 ja C-48/93, liidetud kohtuasjad *Brasserie du pêcheur SA ja Factortame Ltd jt vs Saksamaa*, edaspidi *Factortame*, p 42 ja EKo C-352/98 *Bergaderm ja Goupil vs Euroopa Komisjon*

⁵¹ EKo 45/76 *Comet BV vs Produktschap voor Siergewassen*, edaspidi *Comet*

⁵² EKo C-33/76, *Rewe vs Landwirtschaftskammer für das Saarland*, edaspidi *Rewe*

Sellist liikmesriigi menetlusautonoomia piiramist nimetatakse ka Euroopa Kohtu poolseks negatiivseks harmoniseerimiseks, mis tagab Euroopa õiguse maksmapaneku läbi liikmesriikide seatud barjääride eemaldamise⁵³.

Menetlusautonoomia avaldub kahju hüvitamise puhul näiteks pädevuse, kausaalseose, kahju suuruse määramise, menetlustähtaegade, nõuete aegumise, tõendite jm osas, ehk liikmesriigi reeglites mis vastavad küsimusele kuidas kahju hüvitatakse⁵⁴.

Seega liikmesriigi menetlusautonoomia põhimõttest tulenevalt allutatakse liikmesriigi kahju hüvitamise nõuetega seonduvad materiaalsed ja menetlusreeglid Euroopa õiguse alusel Euroopa Kohtu kujundatud õiguspõhimõtetele, läbi mille selgub kas liikmesriik tagab Euroopa õiguse mõju ja eesmärgi. Juhul, kui liikmesriigi õigus on Euroopa Kohtu kujundatud õiguspõhimõttega vastuolus, peab liikmesriigi kohus vastuolu kõrvaldama. Kuna Euroopas tunnustatud õiguse üldpõhimõtteks on ka Eesti siseriikliku õigussüsteemi osa, rakenduvad Euroopa õiguse põhimõtted ka siseriikliku õiguse alusel tõusetunud kahju hüvitamise nõuete puhul⁵⁵. Tulenevalt saab jaatada seisukohta, et kui kahjunõue on tõusetunud Euroopa konkurentsireegli rikkumisest, on kahju nõude aluseks ELTL 101 ja 102 ning kui kahjunõue on tõusetunud siseriiklikust õigusest, siis on aluseks paralleelselt nii eelpoolviidatud kui ka siseriiklik õigusreegel⁵⁶.

Euroopa Komisjoni poolt õigusvastase riigiabi lubamise otsuse tegemise korral on võimalik esitada kahjunõue Euroopa Liidu aluslepingute alusel, mis reguleerib Euroopa Liidu institutsioonide või teenistujate poolt ülesannete täitmisel tekitatud kahju heastamist lepinguvälise vastutuse korral⁵⁷.

Liikmesriigi poolt Euroopa õiguse rikkumise korral on keelatud riigiabist tuleneva kahjunõude aluseks ETLT art 108 lg 3, mis on liikmesriikidele vahetult kohaldatav ja siduv ühenduse õiguse säte⁵⁸. Keelatud riigiabi kahju hüvitamise nõue on võimalik Eestis tänase riigivastutuse regulatsiooni alusel esitada RVastS § 14 lg 1 alusel ja kahju ulatuse piiramine on võimalik sama seaduse § 13 lg 1 ja 3 alusel⁵⁹. Tulenevalt eelpool viidatud liikmesriigi menetlusautonoomia

⁵³ Gutta, lk 40

⁵⁴ EKO C-557/12 *Kone AG ja teised versus ÖBB-Infrastruktur AG*, edaspidi *Kone* kohtujuristi 30.01.2014 arvamus, p 23 ja 26

⁵⁵ Ginter, Eichorn, lk 174

⁵⁶ A. Andreangeli. Private Enforcement of the EU Competition Rules: The Commission Wishes to practice what it Preaches" ... But Can it Do So? Comment on Otis. - European Current Law 2015, Thomson Reuters - lk 8

⁵⁷ ELTL 340 lg 2

⁵⁸ Euroopa Komisjoni teatis nr 85, 9. aprill 2009 riigiabi reguleerivate õigusaktide täitmise tagamise kohta liikmesriikide kohtute poolt ELT C 85, 9.4.2009, lk 1-22, edaspidi Teatis, art 45

⁵⁹ Käis, lk 618-619

põhimõttest on liikmesriigil õigus kehtestada kahju hüvitamise reeglid. Siiski tuleb arvestada, et RVastS § 14 lg 1 nõue eriliselt kannatanud isikute rühma kuulumise osas Euroopa Liidu õiguse rikkumise puhul tuleb kohaldamata jätta, sest see on vastuolus Euroopa Kohtu praktikaga⁶⁰. Siseriiklike riigivastutusest tulenevate kahju hüvitamise nõuete puhul aga ei saa eriliselt kannatanud isikute rühma kuulumise nõuet arvestamata jätta, sest seaduse seletuskirja järgi on seaduse eesmärgiks massnõuete vältimine olukorras, kus vaidlustatav õigusakt või selle andmata jätmine rikub väga suure arvu isikute õigusi⁶¹. Autori hinnangul on Riigikohus oma sellise seisukohaga sedastanud Eestis nn negatiivse diskrimineerimise võimalikkust, mis aga võib olla küsitav seoses kooskõlaga põhiseadusest tuleneva võrdse kohtlemise põhimõttega⁶².

Kuna Euroopa konkurentsireeglite rikkumisest tulenevatele nõuetele eraldi õigusreegleid Eestis ei ole, vaid need on üle toodud siseriiklikku õigusesse, siis kohaldatakse nii siseriiklikust kui ka Euroopa konkurentsioiguse rikkumisest tulenevate kahju hüvitamise osas sama materiaalse ja menetlusõigust, mis nagu selgus allutatakse Euroopa õiguse alusel Euroopa Kohtu kujundatud õiguspõhimõtetele.

Euroopa konkurentsireeglite rikkumisest tulenevate kahju hüvitamise nõuete alusteks on ELTL art 101, 102, 108 ja 110 aga ka kaudselt konkurentsi mõjutavad art 49 ja 56 ning 340. Riigivastutust lepinguvälise kahju tekitamise korral Euroopa Liidu institutsioonide poolt, kui on antud õigusvastane riigiabi luba, reguleerib ELTL art 340. Eestis reguleerib riigivastutust riigivastutuse seadus ja keelatud kokkuleppeid konkurentsiseadus, mis mõlemad viitavad varalise või muu kahju tsiviilkorras hüvitamise sätetele, mis on sätestatud võlaõigusseaduse § 1045 lg 3 koosmõjus sama seaduse § 127 lg 2. Kahju hüvitamise piirangutena on rakendatavad sama võlaõigusseaduse § 139 ja 140 ning riigivastutuse seaduse § 13.

Tulenevalt toimub keelatud kokkulepete ja liikmesriigi poolt riigiabi reeglite rikkumise korral kahju hüvitamise arutamine liikmesriikide kohtutes. Kui kahjunõue on tõusetunud Euroopa konkurentsireegli rikkumisest, on kahju nõude aluseks ELTL 101 ja 102 ning kui siseriiklikust õigusest siis on aluseks paralleelselt nii eelpoolviidatud kui ka siseriiklik õigusreegel (vt käesoleva töö Lisa 1). Kuigi liikmesriigid rakendavad kahjunõuete materiaalse ja menetlusnormide loomisel ja rakendamisel menetlusautonoomiat, tuleb siiski arvestada märkimisväärsate ja õigusvaidluste õigeks lahendamiseks vajalike Euroopa Liidu printsiipidega nagu tõhusus, võrdväärsus, lojaalsus

⁶⁰ RKTko 3-3-1-84-12, p 21

⁶¹ Samas, p 21 ja 23

⁶² Ginter ja Eichorn, lk 169

ja koostöö, Euroopa Liidu õiguse ülimuslikkus ja selle ühetaoline rakendamine. Enamik printsiipidest on üldpõhimõtted, mis on ka kinnitust leidnud Euroopa Kohtu lahendite kaudu (vt käesoleva töö lisa 2), milledest enamikest läbivalt käesolevas töös ka edaspidi juttu tuleb.

2. KAHJUNÕUDED

2.1. Kahjunõude eeldused

Kahjunõude esmaseks eelduseks on rikkumise toimepanemine ehk nagu töö eelnevas osas uuritud Euroopa Liidu siseturuga kokkusobimatu ettevõtete keelatud tegevus või ebaseadusliku riigiabi andmine.

Lisaks rikkumisele on vajalik ka rikkumise tõttu kannatada saanud isikul kahju olemasolu ja põhjuslik seos rikkumise ja kahju vahel.

2.1.1. Keelatud kokkulepped

Üheks võimaluseks on kahju hüvitamise nõudega (inglise keeles *follow-on* ehk jätkuhagi, edaspidi *jätkuhagi*) kohtu poole pöörduda pärast keelatud kokkuleppe tuvastamist. Keelatud kokkulepete menetlemine ja rikkumise tuvastamine võib toimuda nii Euroopa Liidu tasandil (Euroopa Komisjon) kui ka liikmesriigi tasandil (Eestis Konkurentsiamet, kohus). Üldjuhul on reeglits, et liikmesriikide vahelist konkurentsi ja Euroopa Liidu siseturгу mõjutavate kokkulepete menetlemine on Euroopa Komisjoni pädevuses ning liikmesriigi siseseid kokkuleppeid uuritakse liikmesriigis. Siiski on pädevuse ulatuse selline eelduste tõlgendus väga lai, mistõttu võib ühe liikmesriigi keelatud kokkuleppe mõjutada kogu Euroopa Liidu turgu⁶³. Samas võib esineda ka olukordi, kus Euroopa Komisjon võtab keelatud kokkuleppe menetluse otstarbekuse kaalutlustel liikmesriigilt üle⁶⁴.

Kohaldatava materiaalõiguse osas kuuluvad ETLT art 101 ja 102 automaatselt rakendamisele liikmesriigi kohtute poolt, kuna konkurentsireeglite rikkumine võib samaaegselt rikkuda nii siseriiklikku kui ka Euroopa Liidu õigust⁶⁵. Sama seisukohta on ka kinnitanud Riigikohtu kriminaalkolleegium ehk Euroopa ja siseriikliku õiguse materiaalõiguse konkurentsi osas on leitud, et isegi kui kriminaalmenetluse esemeks on üksnes Eesti piiridesse jääv ettevõtjatevaheline koostöö, tuleb lisaks siseriiklikule materiaalõigusele arvestada siseriiklike õigusnormide tõlgendamisel Euroopa Liidu vastavaid (antud kaasuses ETLT art 101) õigusnorme⁶⁶.

⁶³ K. Linnart Kartellide tõendamise erinevused Eestis ning Euroopa Komisjonis ning kehtiva regulatsiooni vastuolu võrdse kohtlemise põhimõttega, magistritöö, Tartu Ülikool 2012, lk 8

⁶⁴ Samas lk 5

⁶⁵ E. De Smijter, D. O'Sullivan. The Manfredi judgement of the ECJ and how it relates to the Commissions initiative on EC antitrust damages actions, Competition Policy Newsletter, number 3 - Autumn 2006, edaspidi DeSmijter, O'Sullivan, lk 23

⁶⁶ RKTCo 3-1-1-12-11, p 12

Seega rakendavad liikmesriigi kohtud keelatud kokkulepete menetlemisel nii Euroopa Liidu kui ka liikmesriigi vastavaid õigusnorme, mis Eestis on, tänu pea üks-ühesele Euroopa õiguse ülevõtmisele, samad.

Euroopa Liidu Nõukogu määrus nr 1/2003⁶⁷ artikkel 16 sätestab, et kui liikmesriigi kohus arutab konkurentsiasja ELTL art 101 või 102 alusel ja Euroopa Komisjon on asjas teinud otsuse, siis ei saa liikmesriigi kohus asja teisiti otsustada ja teisele järeldusele tulla (ühenduse konkurentsioiguse ühetaolise kohaldamise printsiip). Seega kui on olemas kas liikmesriigi või Euroopa konkurentsireegli rikkumise otsus, tuleb kahju hüvitamise nõude arutamisel liikmesriigi kohtus üksnes tõendada, et kahju saadi ja kahju seos rikkumisega ning mitte enam tõendada konkurentsireegli rikkumist⁶⁸. Siinkohal tuleb märkida, et tulenevalt Direktiivi art 9 on liikmesriigi konkurentsireegli rikkumist tuvastav otsus siduv jätkuhagi esitamiseks üksnes sama liikmesriigi kohtus, olles teiste kohtute jaoks üksnes tõendiks, mida kohus hindab koos teiste tõenditega⁶⁹.

Seega üldjuhul tuvastatakse konkurentsireegli rikkumine otsest õigusmõju omava Euroopa õiguse alusel ja tulenevalt rakendavad liikmesriigi kohtud keelatud kokkulepete menetlemisel nii Euroopa Liidu kui ka liikmesriigi reegleid. Kui keelatud kokkuleppe osas on jõustunud otsus, millega on tuvastatud konkurentsioiguse rikkumine, saab selle alusel esitada kahju hüvitamise nõude liikmesriigi kohtusse. Liikmesriigi rikkumise otsus on siduv samas liikmesriigis esitatavate jätkuhagide korral, kuid teistes liikmesriikides kasutatav üksnes tõendina, et rikkumine toimus.

Ka ilma konkurentsireegli rikkumise eelneva tuvastamiseta on võimalik pöörduda nii konkurentsioiguse rikkumise kui ka kahju hüvitamise nõudega (inglise keeles *stand-alone* ehk üksikhagi, edaspidi *üksikhagi*) kohtusse, kuid võimalused oma nõuet tõendada on kasinad. Seda eelkõige seetõttu, et ilma rikkumismenetlusteta on keeruline saada juurdepääsu nii ettevõtete endi kui ka järelevalve toimikutele ja dokumentidele, millest lähemalt töö viimases osas.

⁶⁷ Nõukogu määrus (EÜ) 16. detsember 2002 asutamislepingu artiklites 81 ja 82 sätestatud konkurentsieeskirjade rakendamise kohta – EÜT L 1, 4.1.2003, lk 1-25, (eestikeelne eriväljaanne ptk 8, kd 2, lk 205-229), edaspidi määrus 1/2003

⁶⁸ J. M. Ramos, D. Muheme The Brussels Court judgement in Commission vs Elevators manufacturer, or the story of how the Commission lost an action for damages based on its own infringement decision, European Competition Law Review, issue 5, 2015, edaspidi Ramos, Muheme, lk 385

⁶⁹ Direktiiv art 9

Ka erialakirjanduses on tõdetud, et tõenäolisemalt saavad enamik kahju hüvitamise hagisid olla jätkuhagid ehk sellised hagid, mille tõendamiseks ei ole eelnevalt konkurentsireegli rikkumist vaja tõendada⁷⁰. Kuna Euroopa Komisjon on konkurentsireegi rikkumise tuvastamise sidunud eelkõige majandusliku lähenemisega, siis on ka enamik kahjunõudeid just jätkuhagid⁷¹.

Üksik- ja jätkuhagide siseriiklikul tasandil on siinkohal huvitav märkimisväärt dilemma. Nimelt keerukate õigusvaidluste raames võib ettevõtja olla viis aastat hiljem olukorras, kus vaidluses lepingus sisalduva konkurentsioiguse rikkumist sisaldava lepingu sätte tuvastamist puudutavas osas on nii Konkurentsiamet kui ka kohus mitmes kohtuastmes aastaid väidetava konkurentsireegli rikkumise tuvastamise ümber keerelnud ja konkurentsireegli rikkumist sellegipoolest kahju hüvitamise seisukohalt siduvalt tuvastatud ei ole. Sellises olukorras leiab end näiteks täna ettevõtja, kes, olles 2010. aastal Konkurentsiametile esitanud KonkS § 78' kohase leebustaoitluse väidetava konkurentsi kahjustava kokkuleppe sõlmimise kohta, ei ole tänaseni saanud tõsikindlat alust millega oleks võimalik pöörduda jätkuhagiga kohtusse kahju hüvitamiseks⁷².

Kui püüda hinnata viis aastat õigusvaidlustes loputatud ettevõtja õiguslikku positsiooni, siis tuleb tõdeda, et kahju hüvitamise nõude esitamiseks tuleks ikkagi esitada kohtusse üksikhagi ehk alustada uuesti konkurentsioiguse rikkumise tõendamist. Positiivse lahenduse korral tuvastab kohus konkurentsioiguse rikkumise ja lepingu sätte tühisuse, mille tulemusena arvestades nii ELTL art 101 lg 2 kui ka KonkS § 8 ei pea kokkulepet algusest peale täitma (*ex tunc*), mida antud õigusvaidluses saavutada püüti. Kui lepingu üks säte on tühine, ei pruugi ülejäänud leping automaatselt tühine olla, kuid tulenevalt Euroopa Kohtu praktikast ei ole ülejäänud lepingu kehtivuse küsimus Euroopa õiguse reguleerimisalas, vaid jääb siseriikliku õiguse reguleerida⁷³.

Vaatamata sellele, et tegemist on ettevõtja enda poolt konkurentsioiguse rikkumises osalemisega, ei ole tulenevalt Euroopa Kohtu praktikast konkurentsioiguse rikkumises osaleja õiguskaitse välistatud⁷⁴. Kui analüüsida edasi sama ettevõtja õiguspositsiooni, siis tuleks kaaluda kas üldse on enam võimalik kahju hüvitamise hagi esitada, seda eelkõige aegumisega seonduvalt. Nimelt TsÜS § 150 lg 1 ja 3 tulenevalt aegub kahju õigusvastasest tekitamisest tulenev nõue kolme aasta

⁷⁰ Wijckmans, Tuytschaever, lk 334

⁷¹ Dunne., lk 154

⁷² RKTkm 3-3-1-29-13, TlnRko 2-12-20195 vaidlus AS Medicum ja MMGrupp OÜ vahel, milles alama astme kohtud on oma otsuse põhjendavas osas võtnud seisukoha konkurentsioiguse rikkumise kohta, mis aga tulenevalt TsKMS § 457 lg 1 nagu ka Riigikohus oma otsuses viitas, ei ole siduvad ei menetluse pooltele ega ka kolmandatele isikutele, viidatud RKTkm 3-3-1-29-13, p 22

⁷³ Paas-Mohando, Käis, lk 502

⁷⁴ Courage, p 36

möödumisel ajast, mil õigustatud isik kahjust ja kahju hüvitama kohustatud isikust teada sai või pidi teada saama, kuid mitte hiljem kui 10 aasta möödumisel alates kahju põhjustanud teo tegemisest või sündmuse toimumisest. Kui esmane toiming (leebustootluse esitamine Konkurentsiametile väidetava konkurentsioigust rikkuva kokkuleppe kohta) tehti 2010. aastal, siis tänaseks on Eesti õiguse kohaselt kahju nõue tõenäoliselt aegunud. Seda, kas tegemist on just deliktikahjuga peab konkurentsioiguse rikkumise hagiga kohus tuvastama, seejärel saaks taas hinnata kas õnnestub kohtule kahju hüvitamise hagi 10-aastase aegumistähtaja⁷⁵ rakendamise tõendamine. Kui konkurentsioiguse rikkumine tõendamist ei leia, on kahju hüvitamise hagi antud kaasuse puhul igal juhul aegunud.

Eelnevast tõusetub küsimus kas ettevõtja on eelnevates kohtu ja haldusmenetluses saanud tõhusat kohtulikku kaitset nagu seda põhiõigustena sätestavad nii Euroopa õiguse⁷⁶ ka põhiseaduse normid (Harta art 47, Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni⁷⁷ art 6 ja 13 kui ka Eesti Vabariigi põhiseaduse⁷⁸ § 15)? Pigem tuleks siin asuda eitavale seisukohale ja nentida, et ebamõistlikult lühikesed aegumistähtjad koosmõjus haldusorgani (Konkurentsiamet) ja kohtute tegevusega on kaasa toonud ettevõtja õiguste rikkumise.

Tulevikuperspektiivina toetab märkimisväärselt enam hagi esitamist Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv nr 104/2014/EL⁷⁹. Direktiivi art 10 sätestab kahju hüvitamise aegumisele märksa pikemad tähtjad⁸⁰ ja näeb ette ka aegumistähtaja kulgemise peatamise konkurentsiasutuse uurimise või menetlusega. Liikmesriikidel ja ka Eestil on kohustus direktiiv üle võtta 2016. aasta 27. detsembriks⁸¹.

2.1.2. Riigiabi

Vaatamata Euroopa Liidu õigusest tulenevale⁸² liikmesriikide pädevusele riigiabi mõistet tõlgendada, on riigiabi meetme ühisturuga kokku sobivuse hindamise ainupädevus Euroopa Komisjonil⁸³. Sarnaselt on ka Riigikohus tõdenud, et riigiabi ja selle saamise õiguspärasuse

⁷⁵ TsÜS § 150 lg 3

⁷⁶ Autor peab siin silmas Euroopa õigust laiemas tähenduses ehk mitte vaid Euroopa Liidu vaid ka Euroopa Nõukogu õigust

⁷⁷ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon - RT II 1996, 11,34

⁷⁸ Eesti Vabariigi põhiseadus - RT 1992, 26, 349

⁷⁹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv nr 104/2014/EL, 26. November 2014, teatavate eeskirjade kohta, millega reguleeritakse liikmesriikide õiguse kohaseid kahju hüvitamise hagisid liikmesriikide ja Euroopa Liidu konkurentsioiguse rikkumise korral - ELT L 349, 5.12.2014, lk 1-19, edaspidi *Direktiiv*

⁸⁰ Samas, art 10 lg 3

⁸¹ Samas, art 21

⁸² Teatis, art 10

⁸³ Samas, art 16 ja S. Elias, Ebaseadusliku riigiabi saaja usalduse kaitstavus riigiabi tagasinõudmise korral, *Juridica*, VI/2014, edaspidi Elias, lk 434

tuvastamine on keeruline ja aeganõudev protseduur, milleks on antud eripädevus Euroopa Komisjonile⁸⁴. Seega saab riigiabi lubatavuse üle otsustada üksnes Euroopa Komisjon.

Tulenevalt Euroopa Liidu õigusest ja Euroopa Kohtu praktikast on keelatud riigiabi andmisel vastutuse tekkimiseks kumulatiivselt vajalik et:

1) täidetud on ETLT art 107 tingimused:

- a) abi antakse riigi, linna või valla vahenditest;
- b) abimeetmel on valikuline iseloom, st ta on suunatud teatud ettevõtjale, ettevõtjate grupile või mingite kindlate kaupade tootmiseks;
- c) abimeede annab eelise abi saajale;
- d) abimeede moonutab või võib moonutada konkurentsi ja kaubandust Euroopa Liidu riikide vahel⁸⁵;

2) rikkumine on tõsine:

Tulenevalt Euroopa kohtupraktikast hinnatakse tõsise rikkumise tuvastamiseks rikutud reegli selgust ja täpsust, seda kas rikkumine oli tahtlik ning seda kas liikmesriigi tegevus oli vastuolus olemasoleva Euroopa Kohtu praktikaga⁸⁶.

Üldjuhul on ETLT art 108 lg 3 rikkumise korral tegemist tõsise rikkumisega, sest liikmesriikidel on absoluutne kohustus riigiabi meetmetest Euroopa Komisjoni teavitada⁸⁷;

3) rikkumine on põhjustanud kahju kannatanule tegelikku ja kindlat rahalist kahju⁸⁸.

Kui ülalloetletud tingimused on täidetud ning Euroopa Komisjon on tuvastanud, et tegemist on keelatud riigiabiga, on kahju kannatanul õigus pöörduda liikmesriigi kohtusse kahju hüvitamise nõudega kui liikmesriigi kohustuse rikkumise ja kahjustatud isikute kahju vahel on otsene põhjuslik seos⁸⁹.

⁸⁴ RKHKo 3-3-1-50-15, p 22

⁸⁵ Rahandusministeeriumi koduleht <http://www.fin.ee/riigiabi>

⁸⁶ N. Reich., A. N. Scholes, J. Scholes. Understanding EU Internal Market Law. Cambridge, Intersentia 2015, lk 627

⁸⁷ Käis, lk 617

⁸⁸ Teatis, art 48

⁸⁹ Samas

Teoreetiliselt on võimalik kahju hüvitamise nõudega liikmesriigi kohtu poole pöörduda väitega, et kahju on saadud seoses keelatud riigiabi andmisega. Siiski, vaatamata liikmesriigi kohtutele antud pädevusele riigiabi mõiste tõlgendamise osas⁹⁰, on selline mõttekäik pigem teoreetiline, eelkõige tulenevalt Euroopa Komisjonile antud ainuõigusest riigiabi keelamise üle otsustamisel.

Eelnevast veendusime, et kahjunõude eelduseks on konkurentsireegli rikkumine. Võimalik on kohtusse esitada nii üksikhagi, kui konkurentsireegli rikkumine ei ole tuvastatud või jätkuhagi, kui konkurentsireegli rikkumine on tuvastatud. Liikmesriigi rikkumise otsus on siduv samas liikmesriigis esitatavate jätkuhagide korral, kuid teistes liikmesriikides kasutatav üksnes tõendina, et rikkumine toimus. Keelatud riigiabi andmisest tõusetuvate kahjunõuete osas tuleb arvestada, et riigiabi lubatavuse üle otsustab ainuisikuliselt Euroopa Komisjon ja et liikmesriigi kohtul on üksnes riigiabi mõiste tõlgendamise pädevus.

2.2. Kahjunõude elemendid

Allpool vaatleme lähemalt nii ettevõtjate vahelistest keelatud kokkulepetest kui ka keelatud riigiabist tulenevate kahju nõuete elemente ning selgitame kes on kahju hüvitamise nõude pooled ning uurime kahju, selle ulatust ja põhjuslikku seost.

2.2.1. Kahju nõude pooled

Kahju hüvitamise kohustatud pooleks on kahju tekitanud isik ehk keelatud kokkulepete puhul üldjuhul ettevõtjad. Käesoleva töö maht ei võimalda süvenenumalt uurida füüsilise isiku vastutust keelatud kokkulepete kahju hüvitamise nõuetes ja ka solidaarvastutuse küsimusi.

Kahju nõuet esitama õigustatud isikute ring on tänu viimase aja Euroopa kohtupraktikale üsna avar, andes laiale ringile kahju saajatele võimaluse kahjunõudega kohtusse pöörduda.

Manfredi lahend andis tõlgenduse ELTL art 101-le, et igaühel on õigus eeldada keelatud kokkuleppe tühisust ja nõuda kahju, kui kahju hüvitamise eeldused on täidetud⁹¹. Kohtuasjas *Courage* ei välistanud Euroopa Kohus võimalust, et ka keelatud kokkuleppe sõlminud pool võib

⁹⁰ Teatis, art 10

⁹¹ Manfredi, p 60 ja 63

olla kahju saanud ja sellest tulenevalt ei saa välistada ka tema kaebeõigust⁹². Selline lai tõlgendus avardus veel enam 2012. aastal, mil Euroopa Kohus andis positiivse signaali kartellikokkuleppest tulenevale läbi kolmanda isiku kaudselt kannatanule kahju hüvitamise kaebeõiguse. Kuna Euroopa Kohtu tõlgendus tõstis õiguskirjanduses palju poleemikat, siis sellest lähemalt allpool.

Kone kohtuasjas leidis Euroopa Kohus oma eelotsuses, et kahju saajate ringist ei saa välistada isikuid, kes said kahju kartellis mitteosalenud müüja käest liialt kõrge hinnaga kaupa ostes, kui müüja kujundas turul eksisteeriva kartelli tegevuse tulemusel konkurentsi moonutuse tõttu oma toodetele nn kaitsehinna (inglise keeles *umbrella pricing*).

Kone kaasuses Euroopa Kohtusse eelotsuse taotlusega pöördunud Austria Ülemkohtul tekkis küsimus seoses õigusvastasusega normi kaitse-eesmärgi doktriini rakendamisel⁹³. Eelotsuse küsimus ELTL 101 tõlgendamise kohta oli järgmine: kas kartellis osaleja peab vastutama kartelli mittekuulunud ettevõtja poolt kolmandale isikule tekitatud kahju eest, kui kahju tekitanud ettevõtja kujundas oma hinnapoliitika (kaitsehind) tulenevalt turgu moonutava kartelli poolt seatud kõrgematest turuhindadest. Määravaks küsimuseks oli kas kahju tekitanud isiku poolt rikutud normi (ELTL 101) eesmärk on kannatanu (isik, kes ostis liialt kalli hinnaga toote kaitsehinna rakendajalt, kes kartelli ei kuulunud) huvide kaitsmine⁹⁴ (sulgudes autori märkused).

Kaitsehinna puhul polnud Austria Ülemkohtu sõnul seost õigusvastasusega, Austria õiguse kohaselt katkeb põhjuslik seos kaitsehinna rakendamise otsuse tegemisega, mistõttu Austria õigus välistab sellistel asjaoludel kahju hüvitamise.

Euroopa Kohus tõlgendas ELTL art 101 taotletavat eesmärki, milleks on säilitada siseturul tõhus ja moonutusteta konkurents ning vaba konkurentsi raames kindlaksmääratud hinnad⁹⁵, avades konkurentsiõiguse rikkumise kahju hüvitamise asjades värava, mille tulemusi on tõenäoliselt võimalik lähiaastatel näha. Nimelt Euroopa Kohus keelas art ELTL 101 eesmärgi valguses tõlgendada liikmesriigi õigusnormi selliselt, et kartellis osalejate tsiviilvastutus on kategooriliselt välistatud kahju eest, mille tekitas selles kartellis mitteosalenud ettevõtja, kes tõstis kartelli tegevust arvestades oma toodete hinna kõrgemale, kui hind oleks olnud kartelli puudumise korral⁹⁶.

⁹² Courage, p 24

⁹³ Kone, p 15

⁹⁴ Samas

⁹⁵ Samas, p 32

⁹⁶ Samas, p 37

Kahju saajate avarat ringi deliktilise kahju hüvitamise nõuete korral seondult rikutud normi-kaitse eesmärgiga on väljendanud ka Riigikohus⁹⁷.

Seega võib järeldada, et keelatud kokkuleppes tuleneva kahju hüvitamiseks õigustatud isikute ring on nii Euroopa Kohtu kui ka Riigikohtu tõlgenduses lai ja et õiguse ühetaolise kohaldamise printsiipi tuleb liikmesriigi kahju hüvitamise nõuete menetlemisel järgida.

Riigiabi ehk riigi, valla või linna eelarvest makstavatest vahenditest antud abi puhul on riigiabi reegleid rikkuvaks pooleks riik või tema volituse alusel tegutsev isik. Volituse sisuks peab olema õigus otsustada riigiabi andmise või riigiabi saaja valiku üle või kolmandate isikute õiguste reguleerimine⁹⁸.

Kahju hüvitamise nõuet esitama õigustatud isikud on eelkõige abisaaja konkurendid ja kolmandad isikud⁹⁹. Õigustatud isikute hulka võivad kuuluda ka kaudsed ostjad, kaitsehinna ostjad, ja potentsiaalsed ostjad¹⁰⁰. Riigiabi saaja kahju hüvitamise nõue saaks tulla kõne alla olukorras, kus riigiabi saajale on esitatud riigiabi tagasinõue kas siis liikmesriigi või Euroopa Komisjoni poolt ja kui puuduvad õiguspärase ootuse ja usalduskaitse argumendid. Euroopa Komisjoni tagasinõudeotsuse puhul on riigiabi saaja usalduskaitse ja õiguspärane ootus väiksema kaaluga kui tagasinõudmise eesmärk. Seetõttu on sellised kahju hüvitamise nõuded erandlikud, kuna tegemist on Euroopa Liidu õigusega keelatud teoga, mis on sätestatud ELTL art 108 ja õiguspärane ootus, et abi on seaduslik pole põhjendatud riigiabi meetme õiguspärase kasutamise range protseduuri tõttu¹⁰¹. Kui riigiabi andmise osas puudub Euroopa Komisjoni tagasinõudeotsus, on liikmesriigi kaalutlusruum riigiabi tagasinõudmisel suurem ja riik peab kaaluma usalduse kaitse ja Euroopa Liidu huvi soovitud tulemuste saavutamise vastu ning ka konkurentide huve¹⁰². Autor nõustub seisukohaga, et tagasinõude otsuse kaalumisel tuleks liikmesriigil Euroopa Komisjoni riigiabist teavitada, veendumaks riigiabi seaduslikkuses¹⁰³ ja et üldjuhul on abi saaja võimalik kahjunõue erandlik¹⁰⁴.

⁹⁷ RKTko 3-2-1-19-11, p 18

⁹⁸ Käis, lk 616

⁹⁹ Teatis, art 43

¹⁰⁰ I. Lianos. Causal Uncertainty and Damages claims for the Infringement of Competition Law in Europe. - Yearbook of European Law 2015, Vol. 34. Oxford University Press, 2015, edaspidi Lianos, lk 177

¹⁰¹ Käis, lk 616

¹⁰² Elias, lk 435

¹⁰³ Samas

¹⁰⁴ Käis, lk 617

Tuleb nõustuda, et keelatud riigiabi mõjutab enim riigiabi saaja konkurente ja enamik ehk tüüpilised kahju hüvitamise juhtumid saavad olema abisaaja konkurentide poolt esitatud nõuded¹⁰⁵.

Seega on kahju hüvitamise kohustatud isikuks keelatud kokkulepete korral konkurentsireegli rikkuja ja riigiabi korral riik või tema volituse alusel tegutsev isik.

Kahju hüvitamise nõude õigustatud isikute ring keelatud kokkulepete puhul on üsna lai, ulatudes konkurentsirikkumise tõttu turumoonutuse tagajärjel rikkumises mitteosaleva ettevõtja tehtava äriotsuse tõttu kahju saanu õigusele nõuda kahju hüvitamist. *Kone* kaasusega kinnitas Euroopa Kohus juba *Manfredi* kaasuses sisaldunud avarat ja igäühe kaebeõigust kahju hüvitamise nõuete korral keelatud kokkulepete rikkumise puhul ning viitas liikmesriigi menetlusautonoomia piiratud võimalustele kehtestada Euroopa Liidu õigusest tulenevale igäühe kaebeõigusele kategoorilisi välistusi liikmesriigi õiguse alusel.

Keelatud riigiabist saavad tõenäoliselt enim kahju riigiabi saaja konkurendid, kes on ka enamikel juhtudel õigustatud isikuteks keelatud riigiabist tulenevate kahju hüvitamise nõuete esitamisel.

2.2.2. Kahjuhüvitise ulatus

Vaatleme järgnevalt kahju õigusvastase tekitamise ehk delikti objektiivset teokoosseisu, mille moodustavad tegu, kahju ja nende vaheline põhjuslik seos.

Meeldetuletuseks, et tegu:

- 1) keelatud kokkulepe tuvastatakse kas Euroopa Liidu või siseriikliku konkurentsiasutuse või kohtu poolt, millele järgneb jätkuhagi kahju hüvitamiseks või üksikhagina, kus liikmesriigi kohus vaatab nii eelnevalt tuvastamata tegu (keelatud kokkulepet) kui ka kahju hüvitamise hagi läbi ühes menetluses.
- 2) keelatud riigiabi tuvastatakse Euroopa Komisjoni poolt, millele järgneb jätkuhagi kahju hüvitamiseks.

Kahju juures eristatakse kahte tasandit: õigushüve tasand ehk mida kaitstakse ja kahju hüvitamise ulatuse tasand ehk kas esineb kahju, mis kuulub hüvitamisele¹⁰⁶. Hüve, mida konkurentsireeglite

¹⁰⁵ Kelve-Liivsoo, Knjazev, Kookmaa, lk 109

¹⁰⁶ J. Lahe. Süü deliktiõiguses. doktori väitekirj. Tartu Ülikool 2005, edaspidi Lahe, lk 49

rikkumise korral kaitstakse on tulenevalt Euroopa Kohtu ja ka Riigikohtu¹⁰⁷ poolt tunnustatud konkurents kui turumajanduse toimemehhanism ja konkurentsideliktide puhul kaitstakse turul osalejate majanduslikku huvi.

Kesksemaid küsimusi kahju nõuete koostamisel ja kohtumenetluses arutamisel on kahju ulatus ehk milline kahju hüvitatakse ja milline on kahjuhüvitise suurus.

Kahjuhüvitise ulatuse kindlaksmääramiseks on mingi kohustuse rikkumise korral vaja tuvastada, milliseid huve antud kohustus kaitsma pidi ehk millise kahju ärahoidmine oli antud kohustuse eesmärgiks ning asetada kahjustatud isik kahju hüvitamise kaudu olukorda, milles ta oleks olnud, kui antud kohustust ei oleks rikutud¹⁰⁸.

Eespool nägime, et nii ELTL 101 ja 102 kui ka KonkS § 4 ja 16 (keelatud kokkulepped) ning ELTL 108 lg 3 (keelatud riigiabi) moodustavad keelatud teo koosseisu, mis Euroopa Kohtu tõlgenduste¹⁰⁹ ja Euroopa¹¹⁰ ning ka Eesti õiguse¹¹¹ kohaselt kuulub hüvitamisele kõigi kahju hüvitamise eelduste olemasolul. Lisaks eelnevale annab ka Euroopa Komisjoni kahjuhüvitise määramise hõlbustamiseks väljatöötatud praktiline juhis¹¹² suunised, millest on soovitatav asja liikmesriigis lahendaval asutusel juhinduda.

Kahjuhüvitise ulatus Euroopa õigusest ja Euroopa Kohtu praktikast tulenevalt on eelkõige seotud kahju hüvitamise tõhususe¹¹³ ja kahju hüvitamise totaalreparatsiooniga, millest viimane väljendub diferentsihüpoteesis ehk kahe erineva hüvede olukorra võrdlemises¹¹⁴. Kahjuhüvitise ulatuse kindlaksmääramisel on ka Direktiivis kehtestatud kahju saaja õigus täielikule kahju hüvitamisele¹¹⁵. Direktiiv annab lisaks Euroopa Kohtu praktikale täiendava õigusliku jõu ka

¹⁰⁷ RKTko 3-2-1-19-11, p 28 ja RKHko 3-3-1-66-10, p 19

¹⁰⁸ K. Sein. Ettenähtavus ja rikutud kohustuse eesmärk kui lepingulise kahjuhüvitise piiramise alused, doktori väitekirj. Tartu Ülikool 2007, edaspidi Sein, lk 33

¹⁰⁹ Francovich, Factortame, Manfredi jt

¹¹⁰ Direktiiv, art 3 lg 2

¹¹¹ VÕS § 1043 ja 1045 lg 1 p 7

¹¹² Commission staff working document. Practical guide on quantifying harm in actions for damages based on breaches of Article 101 or 102 of the Treaty on the functioning of the European Union. – SWD (2013) 205, 11.06.2013 lk 1-68, edaspidi Juhis

¹¹³ Manfredi, p 98

¹¹⁴ Lahe, lk 49

¹¹⁵ Direktiiv, art 3 lg 2

soovituslikus Juhises¹¹⁶ viidatud kahju täielikule hüvitamisele, eesmärgiga taastada olukord kui konkurentsireegli rikkumist ei oleks olnud.

Euroopa õiguspõhimõte – õigus kahju hüvitamisele - tuleneb ELTL 101-110, 49, 59 (vt Lisa 1) ja tänaseks juba ulatuslikust Euroopa Kohtu praktikast¹¹⁷.

Keelatud kokkulepete kahjunõuete menetlemisel kahju hüvitamise aluseks Eesti õiguses on VÕS § 1043, mille kohaselt peab teisele isikule õigusvastaselt kahju tekitanud isik kahju hüvitama kui ta on kahju tekitamises süüdi või vastutab kahju tekitamise eest vastavalt seadusele. Keelatud kokkulepete korral tuleb kahju tekitaja õigusvastasus isiku seadusest tulenevat kohustust rikkuvast käitumisest¹¹⁸ ja teo õigusvastasuse välistab asjaolu, kui kahju tekitaja poolt rikutud sätte eesmärk ei olnud kannatanu kaitsmine sellise kahju tekkimise eest¹¹⁹. Kahjuhüvitise ulatust piirab ehk kahju ei kuulu hüvitamisele ulatuses, mille kahju ärahoidmine ei olnud selle kohustuse või sätte eesmärgiks, mille rikkumise tagajärjel kahju hüvitamise kohustus tekkis¹²⁰. Seega tuleb piirangute tuvastamiseks uurida rikutud normi kaitse-eesmärki. Ning kahju ulatuse piiramisel arvestama milline oleks kahju kannatanud olukord õiglase ja toimiva konkurentsi puhul võrreldes olukorraga, milles kannatanu oli seoses konkurentsidelikti toimepanemisega. Kui majanduslik olukord kannatanu jaoks halvenes ja selle põhjuseks ei olnud muud, asjassepuutumatud asjaolud ega muutujad, tuleks kahjuhüvitis täies ulatuses välja mõista.

Riigikohus on riigi poolt Euroopa Liidu õiguse rikkumisest alguse saanud riigivastutusest tuleva kahju hüvitamise nõude asjas¹²¹ Euroopa ja siseriikliku õiguse vahekorra osas leidnud, et vaatamata sellele, et kahju eelduste täidetuse kontrollimisel tuleb arvestada ulatuslikku Euroopa kohtupraktikat¹²², ei välista see siseriikliku õiguse vastutust piiravate ja välistavate asjaolude arvestamist. Antud kaasuses oli küsimuse all riigivastutus seoses Euroopa Liidu direktiivi puuduliku ülevõtmisega ja sellest tuleneva üksikisiku kahjuga, mis seisnes pakettreisi ettemakses, mida ettevõtja pankroti tõttu tarbijale täies ulatuses ei tagastatud. Riigikohus, tuginedes Euroopa Kohtu praktikale¹²³, mis võimaldab arvestada ka riigipoolse käitumise subjektiivseid aspekte nagu tahtlus ja vabandatavus, pidas võimalikuks kahju hüvitamise ulatuse piiramist reguleeriva RVastS

¹¹⁶ Juhis, lk 9

¹¹⁷ Frankovich, Factortame, Manfredi jt

¹¹⁸ VÕS § 1045 lg 1 p 7

¹¹⁹ Samas § 1045 lg 3

¹²⁰ Samas, § 127 lg 2

¹²¹ RKHKo 3-3-1-37-12, p 28

¹²² EL direktiivi siseriiklikkusse õigusesse puudulikust ülevõtmisest tulenev üksikisiku kahju hüvitamise osas on olemas EL ulatuslik kohtupraktika, mida Riigikohus antud kaasuses kahju hüvitamise eelduste kontrollimisel analüüsis (vt lähemalt RKHK 3-3-1-37-12, p-d 17-25)

¹²³ Samas, p 20

§ 13 kohaldamist ja saatis asja uueks läbivaatamiseks, et selgitada, kas esineb vastutust välistavaid või vähendavaid asjaolusid¹²⁴. Asja lõplik lahendus saabus Riigikohtu otsuses¹²⁵, milles tuvastati et riigil esinesid objektiivsed takistused kahju ärahoidmisel ja kahju hüvitamist ei olnud võimalik vältida ka hoolsuskohustust täielikult jälgides. Lõpliku tulemusena sai üksikisik ettemaksutud 5563 eurot riigilt kahju hüvitisena tagasi üksnes 3000 eurot. Olgu siinkohal märgitud, et asja esialgsel arutamisel 2011. aastal mõistis esimese astme kohus riigilt kahju hüvitisena välja kogu tasutud ettemaksu, samuti tegi ka teisel arutamisel 2014. aastal teine kohtuaste (5563 eurot). Teise astme kohus leidis, et kahju hüvitamise vähendamiseks puudus alus, sest Euroopa Liidu õiguse puuduliku ülevõtmisega jäi riigil täitmata Euroopa kohtupraktikas kinnitust leidnud direktiivi eesmärk - tarbija subjektiivne õigus ettevõtte pankroti korral saada tagasi tasutud ettemaks¹²⁶. Autor julgeb esimese ja teise astme kohtu seisukohaga nõustuda ja pidada Riigikohtu lõplikku otsust asjas vaieldavaks. Euroopa Kohtu praktikaga kooskõlas olevaks ja põhjendatud lahenduseks oleks antud asjas kahju hüvitamine täies ulatuses ja RVastS § 13 kohaldamata jätmine (nagu jäeti ka antud asjas kohaldamata RVastS § 14 lg 1 eriliselt kannatanud isiku nõue¹²⁷) seoses selle vastuoluga Euroopa õiguses juurdunud kahju hüvitamise tõhususe ja täieliku kahju hüvitamise printsiibiga koosmõjus Euroopa õiguse eesmärgipärase tõlgendamise printsiibiga. Riigikohtul ei olnud autori hinnangul menetlusautonoomia printsiibist tulenevalt võimalust uut õigust kehtestada situatsioonis, kus Euroopa Kohtus oli väljakujunenud ulatuslik praktika¹²⁸ seoses kaasuses nimetatud direktiivi eesmärgi ja liikmesriigi kohustusega direktiiv kohaselt üle võtta. Liikmesriigi riigivastutusest tuleneva kahju hüvitamise aluseks oleva Francovich ja Factortame kaasustest ja neile järgnevast ulatuslikust Euroopa Kohtu praktikast tulenevad põhimõtted ei võimalda liikmesriigi kohtul kohaldada liikmesriigi õigust, mis on vastuolus Euroopa õigusega. Factortame kaasuse kohaselt ei ole alati liikmesriigil ulatuslikku kaalutlusõigust, kui tegemist on valdkonnaga mida reguleerib ühenduse õigus¹²⁹. Sellisel juhul, kui valdkonda reguleerib Euroopa Liidu õigus tuleks jätta liikmesriigi õigus tulenevalt Euroopa õiguse ülimuslikkuse printsiibist¹³⁰ kohaldamata.

¹²⁴ Samas, p 31

¹²⁵ RKHKo 3-3-1-80-14

¹²⁶ Samas, p 7

¹²⁷ RKHKo 3-3-1-37-12, p 24

¹²⁸ vt Riigikohtu enda poolt asja lõplikus lahendis 3-3-1-37-12 p 11 viidatud Euroopa Kohtu praktika (Rechberger, Dillenkofer, Bödel-Pawlik kohtuasjad)

¹²⁹ Factortame, p 46

¹³⁰ EKo 15.06.1964 C-6/64 *Costa vs E.N.E.L*

Kahju hüvitamise ulatus sõltub ka hüvitatava kahju liikidest. Euroopa Kohtu eelotsusest tulenevalt ei saa Euroopa õiguse rikkumise puhul hüvitatava kahju puhul välistada saamata jäänud tulu hüvitamist, sest vastasel juhul muutub kahju hüvitamine majanduslikes või kaubanduslikes kohtuvaidlustes praktiliselt võimatuks¹³¹. Ka hiljutine Euroopa Kohtu praktika kinnitab *Manfredi* asjas ja varemgi avaldatud seisukohta, et keelatud kokkuleppe (ELTL art 101) korral kahju tõendatuse korral on kahju kannatanul õigus saada hüvitatud otsene varaline kahju, saamata jäänud tulu ja intress¹³².

Kahju liikide osas tunnustab ka Eesti õigus otsest varalist kahju, saamata jäänud tulu, Eesti õiguskorras vastavalt VÕS § 128 lg 2-4 ja ka intressi (VÕS § 113), mis on nagu nägime nii Euroopa kohtupraktikast tulenevalt kui ka Direktiivi kohaselt¹³³ kahjunõuete korral hüvitatavad.

Konkurentsiasjades (keelatud kokkulepped kui ka riigiabi) on põhjendatud ka puhtmajandusliku kahju hüvitamine. Euroopa Komisjon on rõhutanud, et konkurentsioiguse rikkumise tulemusena tekib kannatanutel justnimelt puhtmajanduslik kahju, mis väljendub kõrgemates hindades ja kaotatud võimaluses konkureerida ja kasumit teenida¹³⁴. Seetõttu, kui liikmesriigi õiguses puudub võimalus puhtmajandusliku kahju hüvitamiseks, kahjustub Euroopa Liidu õiguse rikkumise korral tõhususe printsiip ja liikmesriigi reegel tuleb jätta kohaldamata.

Eesti õiguses on puhtmajanduslik kahju hüvitatav. Riigikohtu praktika on konkurentsiasjas tunnustanud keelatud kokkuleppest tulenevat võimalust puhtmajandusliku kahju hüvitamiseks¹³⁵.

Õiguskirjanduse kohaselt on ka keelatud riigiabist tuleneva kahju hüvitamise korral puhtmajandusliku kahju hüvitamine võimalik ja peaks olema pigem reegliks, seda just tulenevalt Euroopa Liidu õiguse tõhususe printsiibist tulenevalt¹³⁶.

Teadaolevalt ei saa Euroopa õiguses tuntud *ne bis in idem* printsiibist tulenevalt üldjuhul ühe rikkumise eest määrata karistust kaks korda¹³⁷. Seetõttu, kui konkurentsioiguse rikkumise eest on rikkumise menetluse tulemusena ettevõtjale määratud rahatrahv, võib osutuda raskeks kahju hüvitamise nõude täies ulatuses maksmapanek. Küsimus tõusetub eelkõige liikmesriikides, mille

¹³¹ Factortame, p 87

¹³² EKo C-536/11 *Bundeswettbewerbshörde vs Donau Chemie jt*, edaspidi Donau, p 24

¹³³ Direktiiv art 3 lg 2

¹³⁴ Gutta, lk 292

¹³⁵ RKTko 3-2-1-19-11, p 18

¹³⁶ Käis, lk 621

¹³⁷ Vt *ne bis in idem* printsiibist lähemalt U. Lõhmus *Ne bis in idem* põhimõtte Euroopa Liidu õiguses, *Juridica* IX/2009, lk 584-594

õiguskord (peamiselt common-law õigusel baseeruv) ei välista karistuslikke kahjuhüvitisi. Eesti õiguses ei ole karistuslik kahjuhüvitis kohaldatav selle tõenäolise vastuolu tõttu põhiseadusega¹³⁸. Ka Riigikohtu tsiviil- ja halduskolleegium on avaldanud seisukoha, et nii eraõiguslike kui ka avalik-õiguslike kahju hüvitamise vaidlustes ei saa kahju hüvitamise eesmärgiks olla karistamine¹³⁹.

Konkurentsireegli rikkumisest tuleneva kahjuhüvitise ulatuse tuvastamiseks on seega vajalik selgitada hüve, mida rikutud õigusega kaitstakse, milleks on turul osaleja majanduslik huvi ja võrrelda kahte erinevat hüvede – ilma konkurentsireegli rikkumiseta ja koos rikkumisega – olukorda. Kahjuhüvitise ulatuse määramine ja piiramine peab tuginema Euroopa õigusest tulenevale kahju täieliku, tõhusa ja eesmärgipärase hüvitamise põhimõttele, kusjuures liikmesriigi menetlusautonoomia ei või väljuda eelpoolnimetatud printsiipide raamidest.

2.2.3. Kahjuhüvitise suurus

Keeruliseks takistuseks kahju hüvitamise nõuete kavandamisel ja tõendamisel ning peaausjalikult kogu kahju hüvitise väljamõistmise õnnestumisel konkurentsireegli rikkumise ehk nii keelatud kokkulepete kui ka riigiabi puhul on kahju suuruse arvestamine.

Kahju liikidest keerukaimaks on tõendada saamata jäänud tulu. Saamata jäänud tulu suuruse arvestamiseks tuleb kohtus tõendite abil luua hüpoteetilised majanduslikud turusituatsioonid, millest üks on selline kus konkurentsirikkumist ei ole ja teine kus rikkumine on. Saamata jäänud tulu on kannatanud ettevõtja kahe eelpoolmainitud situatsiooni vaheline majanduslik erinevus rahalises vääringus¹⁴⁰. Turusituatsiooni hindamiseks tagasisivaates peab kannatanu suutma tõendada, milline oleks olnud tema kasum ilma konkurentsioõiguse rikkumiseta. Tuleb nõustuda, et see on võimalik üksnes kui ettevõttes peetakse järjepidevat arvestust ja aruandlust, mille baasilt saab tuletada tõepärased hinnangud nii tõenäolisest kasumist, mis oleks saadud ilma rikkumiseta kui ka aktuaalsest majanduslikust seisust rikkumise ajal¹⁴¹.

Kahju suuruse määramiseks kasutatakse erinevaid majandus- ja finantsmeetodeid ja -mudeleid.

¹³⁸ K. Sein. Kas Eesti õiguses tuleks lubada karistuslikke kahjuhüvitisi? *Juridica*, 2008/II, lk 100-101

¹³⁹ RKHKo 3-3-1-13-06, p 23

¹⁴⁰ Gutta, lk 239

¹⁴¹ Samas, lk 240

Tuntud uuring erinevate meetodite kasutamise võimaluste kohta konkurentsiasjades on nn OXERA uuring¹⁴², mis tehti Euroopa Komisjoni tellimusel 2009. aastal.

OXERA raport eristab selgelt:

- 1) kartelle, kes rikkumise tõttu saavad ülemäärast kasumit ja
- 2) keelatud kokkuleppeid, mille tõttu langeb kannatanu müügimaht või juurdepääs turule ja mis väljendub saamata jäänud tulus¹⁴³.

Kahju suuruse määramisel eristub kolm tüüpi meetodit:

- 1) turu struktuuri järgivad ökonomeetrilised mudelid - fikseeritakse asjakohane turg, kujundatakse arusaam, kuidas seal konkurents töötab, et saada võrreldavad hinnad
- 2) finantsteabe analüüsil põhinevad meetodid - võrreldakse asjakohaste ettevõtete finantsteavet,
- 3) turu sektoriaalsed ja ajalised võrdlusmeetodid - võrreldakse erinevaid geograafilisi turge ja tooteid ning hindade muutumist ajas, arvestades hindasid enne ja pärast konkurentsireegli rikkumist.

Meetodi valik sõltub paljuski sellest, milline teave ehk kasutatavad andmed saadaval on¹⁴⁴. Seega on kahju suuruse määramisel olulise tähtsusega võimalused vajalikule teabele ligi pääseda.

Erialakirjanduses on asutud seisukohale, et kartellikaasustes on kahju suuruse määramiseks efektiivseim kasutada ökonomeetriliste mudelite analüüsi¹⁴⁵, mis lisaks tavapärasele enne ja pärast kartelli hindade võrdlemisele võimaldab paremini arvestada ka näiteks kartelli toimimise ajal tõusnud tooraine hinna tõusu ja muude muutujatega¹⁴⁶.

¹⁴² OXERA uuring kättesaadav Euroopa Komisjoni Konkurentsiameti kodulehel
http://ec.europa.eu/competition/antitrust/actiondamages/quantification_study.pdf

¹⁴³ Oswang LLP, 15.07.2010 European Commission report on quantifying antitrust damages
<http://www.olswang.com/articles/2010/07/european-commission-report-on-quantifying-antitrust-damages/>, ligipääs 02.03.2016, lk 1

¹⁴⁴ Samas, lk 2

¹⁴⁵ Notaro, lk 17

¹⁴⁶ Samas, artiklis analüüsis ökonomist G. Notaro Itaalia konkurentsiameti poolt tuvastatud 2006-2007 Itaalias tegutsenud ja 75% turuosaga pastakartelli kaasuse andmeid kasutades erinevaid majandusmudeleid

OXERA uuringu alusel on Euroopa Komisjon 2013. aastal välja töötanud kahjuhüvitise määramiseks soovitusliku Juhise¹⁴⁷. Õiguskirjanduses on leitud, et Juhist on võimalik hüpoteetiliste olukordade konstrueerimiseks kasutada mingil määral ka riigiabi asjades¹⁴⁸.

Siiski võivad kahju hüvitamise menetluses teinekord erinevad uuringud saada saatuslikuks, nagu seda juhtus Brüsseli kohtus, kus Euroopa Komisjoni poolt algatati kahju hüvitamise menetlus pärast seda kui Euroopa Komisjon oli 2007. aastal tuvastanud liftikartelli poolt konkurentsireegli rikkumise¹⁴⁹. Antud liftikartell tegutses riigihankes ja Euroopa Komisjonil ei õnnestunud tõendada kahju suurust ehk seda, et seoses kartelliga olid sõlmitud hankelepingud kallimad kui oleks seda olnud tavakonkurentsi puhul. Nimelt eelpoolmainitud OXERA uuringu kohaselt ei saa tavapärasest turu toimimist (hindade tõusu) eeldada kui riigihankes pakkujate seas oli 30% osalejatest nn tavapakkujad ehk nad ei kuulunud kartelli¹⁵⁰. Antud kaasuses Euroopa Komisjonil endal kahju suuruse tõendamine ebaõnnestus. Euroopa Komisjoni poolt kahju suuruse tõendamiseks esitatud täiendava majandusraportiga, milles analüüsiti sõlmitud hankelepinguid (11 lepingut kartelli osalusel ja 5 ilma kartelli sekkumata), püüti tõendada kahju suurust, mis paraku polnud veenev Brüsseli kohtu jaoks ja oli samaaegselt ka vastuolus Euroopa Komisjoni enda otsusega¹⁵¹.

Suurbritannia kohtutes kahju suuruse määramisel on kohtud saamata jäänud tulu suuruse määramisel asunud *Crehan'i* kohtuasjas erinevates kohtuastmetes kardinaalselt erinevatele seisukohtadele. Kui esimene kohtuaste hindas 10 aasta saamata jäänud tulu ja sai arvestusliku kahju hüvitise suuruseks üle 1,3 miljoni naela, siis apellatsioonistmes tunnustas kohus kahju suuruseks vaid 130 000 naela ja põhjendas, et eelmise kohtuastme arvestus põhines "hüpotees hüpoteesil" ehk kahju suuruse määramine äärmiselt pika perioodi peale on liialt spekulatiivne ja ei arvesta sellega, et mõni muu aspekt või oluline muutuja oleks võinud kannatanu olukorda 10. aasta jooksul muuta¹⁵².

¹⁴⁷ Vt viide 99

¹⁴⁸ Käis, lk 622

¹⁴⁹ COMP/E1/38.823 - *PO/Elevators and Escalators* February 21, 2007, C(2007) 512, edaspidi PO/Elevators

¹⁵⁰ Ramos, Muheme, lk 387

¹⁵¹ PO/Elevators

¹⁵² Gutta, lk 151-152

Ka Sloveenia kohtutes on konkurentsiasjades saamata jäänud tulu suuruse määramisel erinevad kohtuastmed hinnanud kahju äärmiselt erinevalt: esimene aste 2,3 miljonit, teine aste 62 000 ja viimane aste 941 000 eurot¹⁵³.

Nagu töös eelnevalt nägime, ei ole kahjuks Eesti kohtutes konkurentsiasjades kahju hüvitamise nõuded lõplikku lahendust leidnud, samamoodi ei ole ka keelatud riigiabist tulenevaid kahju nõudeid nii autorile kui ka õiguskirjanduses avaldatu¹⁵⁴ põhjal arutatud. Ühte riigivastusest tuleneva kahju hüvitamise kaasuse lahendust, nagu eelpool nägime, arutati Riigikohtus kahel korral¹⁵⁵, mille tulemus võis olla autori tagasihoidlikul hinnangul vastuolus Euroopa õiguse tõhususe põhimõttega.

Eelpool selgus, et kahju suuruse määramine on äärmiselt keerukas ja vastuoluline, kohtud jõuavad tõendatud kahju osas väga erinevatele tulemustele, mis kokkuvõtvalt annab kahju kannatanutele ohtliku signaali, nagu poleks kahju hüvitamine tõhus ja efektiivne, nagu nõuab seda Euroopa õigus ning võib osutuda ühtlasi ka äärmiselt kulukaks.

Siiski ei tohiks jääda kahju hüvitamine kahju suuruse määramise keerukuse tõttu lahenduseta.

Tulenevalt VÕS § 127 lg 6 võib kohus hüvitise suuruse ise otsustada, kui on kindlaks tehtud, et kahju tekitati. Õiguskirjanduses on asutud seisukohale, et kuigi kahju suuruse hinnanguline määramine võib olla vastuolus täieliku kahju hüvitamise printsiibiga, tuleb saamata jäänud tulu arvestamisel tõhususe printsiipi arvestades mingil määral kahju suurus hinnanguliselt määrata¹⁵⁶. Kahju hinnangulist määramist on Riigikohus pidanud võimalikuks ehitusloa väljastamisega viivitamisel kui kahju saanud ettevõtte kasumlikkust mõjutavaid asjaolusid ei ole faktiliste ja objektiivsete tõendite esitamisega võimalik või on lausa võimatu tagantjärele kindlaks teha¹⁵⁷. Samas on aga Riigikohus leidnud, et õigustloova aktiga saamata jäänud tulu hinnanguline määramine ei ole RVast 14 lg 1 otsekohaldatavuse klausli tõttu võimalik¹⁵⁸.

Euroopa õiguse harmoniseerimise käigus on ka Direktiivi art 17 lg 1 sätestatud liikmesriikide kohustus tagada, et kohtutel on õigus hinnata kahju suurust, kui kahju on tõendatud, kuid seda on olemasolevatele tõenditele tuginedes võimatu või ülemäära keerukas teha. Seega peaks pärast

¹⁵³ Samas, lk 241

¹⁵⁴ Käis, lk 613

¹⁵⁵ RKHKo 3-3-1-37 ja RKHKo 3-3-1-80-14

¹⁵⁶ Gutta, lk 307

¹⁵⁷ RKHKo 04.04.2006 lahend 3-3-1-13-06, p 18, 26

¹⁵⁸ RKTko 31.10.2013 lahend 3-3-1-84-12, p 47

Direktiivi ülevõtmist olema liikmesriikide kohtutel olema laiemad võimalused kahjuhüvitise suuruse üle otsustada.

Seega kokkuvõtvalt on kahju suuruse määramine võimalik kui on olemas tõepärane andmestik, et hinnata ettevõtja hüpoteetilist majanduslikku edukust tagasivaates ilma konkurentsioiguse rikkumiseta ja ettevõtja ebaedu seoses konkurentsioiguse rikkumisega. Kui selline võrdlus on võimatu või ülemäära raske, võib kohus kahju suuruse määrata hinnanguliselt.

Kokkuvõtvalt võib järeldada, et kahju hüvitamise suuruse määramine võib osutuda olulisel määral takistuseks edukate kahju hüvitamise nõuete maksmapanekul.

2.2.4. Põhjuslik seos

Euroopa Kohtu praktika kohaselt on põhjusliku seose tuvastamine liikmesriikide menetlusautonoomia küsimus ja seda on ka Euroopa Kohus *Manfredi* kaasuses¹⁵⁹ väljendanud. Siiski on pärast *Manfredi* kaasust Euroopa Kohus otsustavalt sekkunud liikmesriigi menetlusautonoomiasse ja seda just tõhususe printsiibi kaalutlustel *Kone* kaasuses seoses kaitsehindade kehtestamisest tuleneva kahjunõude lahendamise eelotsuse taotlusega¹⁶⁰.

Professor Albert Sánchez Graells oma 10.06.2014 blogis leiab, et *Kone* kaasusega vähendas Euroopa Kohus liikmesriikidele eelnevates kohtu kaasustes nagu *Courage*, *Manfredi*, *Pfleiderer*¹⁶¹ ja *Donau* kohtu poolt tunnustatud kausaalsideme reeglite loomise ja rakendamise menetlusautonoomiat¹⁶².

Sellist seisukohta võiks pigem jaatada ja esmapilgul nõustuda, et aastal 2012 on Euroopa Kohus oma eelnevatest seisukohtadest liikmesriigi menetlusautonoomiale kaugenenu.

Kui nüüd veidi ajaloolises perspektiivis hinnata Euroopa Kohtu tõlgendusi, siis õiguskirjanduses juba 2003. aastal analüüsi kohaselt oli põhjusliku seose praktika Euroopa Kohtus vastuoluline¹⁶³. *Brinkmanni*¹⁶⁴ ja *Rechbergeri*¹⁶⁵ kohtuasjades leidis Euroopa Kohus, et põhimõtteliselt on küll kausaalse seose tuvastamine liikmesriigi rikkumise ja üksikisikul tekkinud kahju vahel liikmesriigi

¹⁵⁹ *Manfredi*, p 64

¹⁶⁰ Vt ka käesoleva töö p 2.2.1

¹⁶¹ EKo 14.06.2011 lahend C-360/09 *Pfleiderer AG vs Bundeskartellamt*, edaspidi *Pfleiderer*

¹⁶² A. S. Graells, When the CJEU opens the umbrella, lawyers and economists get ready for a warm shower of damage claims (C-557/12), ligipääs 02.02.2016 <http://howtocrackanut.blogspot.com/2014/06/when-cjeu-opens-umbrella-lawyers-and.html>, lk 4

¹⁶³ A. Taro, Euroopa Ühenduse õiguse rikkumisega tekitatud kahju. Ühenduse liikmesriigi vastutus, *Juridica* III/2003, edaspidi Taro, lk 176

kohtu ülesandeks, ent kui Euroopa Kohtul on olemas selleks vajalik (faktiline) informatsioon, võib ta otsustada põhjusliku seose esinemise üle ka ise. Sellest järeldub, et põhjusliku seose instituut põhineb siiski ühenduse õigusel ning liikmesriikide kohtute pädevuses on ühenduse õigusest tulenevate põhjusliku seose tingimuste rakendamine konkreetse kohtuasja faktidele¹⁶⁶.

Kui sellist perspektiivi täna hinnata, siis on *Kone* kaasuses Euroopa Kohus 2012. aastal samalaadselt kaasuse faktiliste asjaolude baasilt leidnud, et ei saa kategooriliselt eitada keelatud kokkuleppe rikkumise ja kahju vahelise põhjusliku seose olemasolu olukorras, kus kahju on tekkinud kartelli mittekuulunud müüjalt kaupa ostes.

Siiski peitub autori hinnangul selgus *Kone* kaasuses endas ehk kohtujurist Juliane Kokott'i *Kone* kohtuasja raames antud seisukohas. Nimelt selgitab kohtujurist menetlusautonoomia printsiipi järgnevalt:

/.../Euroopa Kohtu poolt liikmesriikidele antud ja tunnustatud menetlusautonoomia ei hõlma küsimust kas teatud faktilistel üksikjuhtumi asjaolude ilmnemisel tuleb kahju hüvitada vaid, et menetlusautonoomiast tulenevalt on liikmesriigil pädevus kehtestada ja rakendada konkreetsete kahju hüvitamise nõuete esitamise tingimusi (pädevused, menetlused, tähtajad, tõendite kogumine)/.../¹⁶⁷.

Selline seisukoht ühtib autori hinnangul eelpoolmainitud *Brinkmanni* ja *Rechbergeri* eelmise sajandi lõpu Euroopa Kohtu tõlgendusega. Seetõttu ei saaks asuda seisukohale, nagu poleks Euroopa Kohtu praktika järjepidev. Pigem võib *Kone* kaasust hinnata kui asjalikku täpsustust liikmesriikide menetlusautonoomia printsiibile seonduvalt kahju hüvitamise nõuetega.

Eelpoolviidatud *Kone* kaasuse mõjuna aga nähakse, et liikmesriikidel ei ole võimalik kehtestada reegleid, mis otseselt välistaksid kaitsehindadest tulevad kahju nõuded ja et kohtud peavad hakkama kaasa kaasuse haaval analüüsima kas sellised nn kaitsehinna kahjud on liikmesriigi õiguse kohaselt lubatud. Siiski ollakse arvamusel, et kaitsehinnast tulenevaid kahju hüvitamise

¹⁶⁴ EKo C-319/96, *Brinkmann Tabakfabriken GmbH vs Skatteministeriet*, edaspidi Brinkmann

¹⁶⁵ EKo C-140/97 *Walter Rechberger, Renate Greindl, Hermann Hofmeister jt. vs Republik Österreich*, edaspidi Rechberger

¹⁶⁶ Taro, lk 176

¹⁶⁷ *Kone*, kohtujuristi 30.01.2014 arvamus edaspidi Kokott, p 23 ja 26

nõudeid on pea võimatu tõendada¹⁶⁸, mida kinnitab ka aastatel 1999 – 2013 Euroopa Liidu suurima viie majandusega liikmesriikide keelatud kokkulepete alusel liikmesriikide kohtutes menetletud kahjunõuete analüüs¹⁶⁹.

Põhjusliku seose tuvastamiseks teo ja kahju vahel tuleb kausaalsideme tuvastamiseks läbida kaks testi, milleks esimene on vajaliku põhjuse (*condition sine qua non*) test ja teiseks õiguslik test veendumaks kausaalsideme olemasolus. Piirdudes üksnes vajaliku põhjuse teooriast tuleneva testiga võib kahju hüvitajate ring liialt laiaks minna, seega tuleb pärast vajaliku põhjuse testi viia läbi õigusliku põhjuse test¹⁷⁰.

Euroopa Kohtu praktika on eelpoolmainitud *Kone* kaasuses kinnitatud nii vajaliku põhjuse testi (inglise keeles *but-for* seos) kui ka kartelli liikmetele piiramatute kohustuste tekkimise vältimiseks rikutud normi-eesmärgi testimist põhjusliku seose tuvastamisel¹⁷¹. Euroopa Liidu õiguse rikkumisest tuleneva kahju tuvastamiseks nii eraõiguslike isikute vaheliste kui ka riigivastutusest tulenevate kahjunõuete põhjusliku seose tuvastamiseks on täiendavalt vajalik selgitada Euroopa Kohtu praktikast tuleneva piisava põhjuse olemasolu¹⁷². Piisavaks põhjuseks on kui rikutud normi-eesmärgi ulatuses on kahju tekkimine mõistlikult ettenähtav¹⁷³. Antud *Kone* kaasuses pidas kohtujurist kahju ettenähtavust võimalikuks. Ta leidis, et ettevõtjad, s.h ka kartellivälised isikud jälgivad tähelepanelikult turgu ja lähtuvad oma hinnakujunduses kartellikokkuleppes osalevate ettevõtjate tegevusest turul, mis on tavapärane asjade käik. Seetõttu ei ole kartelliliikmetele kartelli kattevarjus toimunud hinnakujundus üllatav, vaid nad peavad sellega arvestama¹⁷⁴.

Ka Eesti õiguses tuleb põhjusliku seose tuvastamisel kasutada normi-eesmärgi teooriat ehk selgitada kas kahju kannatanu kaitsmine oli rikutud normi eesmärgiks. Riigikohus on tunnustanud vastavat põhjusliku seose testimist oma praktikas, s. h ka konkurentsiasjas eelpool viidatud kohtulahendis¹⁷⁵. Kahju hüvitamise ettenähtavus on Eesti õiguses asjakohane vaid lepingulise

¹⁶⁸ American Bar Association Antitrust Section's Corporate Counselling Committee, June 2014 Antitrust Update for In-House Counsel, ligipääs 02.02.2016, http://www.americanbar.org/content/dam/aba/publications/antitrust_law/20140709_at14709_materials.authcheckdam.pdf, lk 33-34

¹⁶⁹ Lianos, lk 177

¹⁷⁰ Lahe, lk 52-53

¹⁷¹ Kokott, p 33

¹⁷² Samas, p 34

¹⁷³ Samas, p 40

¹⁷⁴ Samas, p 47 ja 51

¹⁷⁵ RKTKo 3-2-1-19-11

vastutuse, mitte deliktivastutuse kontekstis¹⁷⁶. RVastS § 13 lg 1 p 1 sätestab võimaluse kahju ettenägematust rakendada kahju hüvitamise piiramisel ja Riigikohtu suuniste kohaselt asutakse ettenähtavust uurima pärast põhjusliku seose ja rikutud normi kaitse eesmärgiga hõlmatuse tuvastamist ehk siis kui hinnatakse kahju hüvitise suurust¹⁷⁷. Riigikohus on hinnanud seadusandja kahju ettenähtavust direktiivi ülevõtmisel samuti kahjuhüvitise ulatuse määramisel¹⁷⁸. Tulenevalt Euroopa õiguse ülimuslikkusest ja *Kone* kaasuse praktikat arvestades tuleb autori hinnangul Eestis kahjunõude arutamisel põhjusliku seose tuvastamisel arvestada ka kahju ettenähtavust, et hinnata Euroopa Kohtu praktikast tuleneva piisava seose olemasolu.

Seega tuleb põhjusliku seose tuvastamiseks teostada *condition sine qua non* test ja õigusliku põhjuse test läbi normi-eesmärgi teooria ehk tuvastatakse kas rikutud normi eesmärgiks oli kannatanu kaitsmine sellise kahju eest. Nii keelatud kokkulepete kui ka riigiabi kahjunõuete arutamisel tuleb põhjusliku seose tuvastamisel Euroopa õigusest täiendav vajadus hinnata kas kahju tekkimise põhjus oli piisav ehk kas rikutud normi eesmärgi ulatuses oli kahju selle tekitajale ettenähtav. Seega ei saa tulenevalt tõhususe printsiibist eitada põhjuslikku seost turukäitumise tõttu turumoonutuse tagajärjel rikkumises mitteosalevate ettevõtjate tehtavate äriotsuste tõttu tekkinud kahju ja konkurentsireegli rikkumise vahel.

2.3. Vastutuse subjektiivne külg

Kahju hüvitamise eelduseks on niisiis konkurentsireegli rikkumise tuvastamine, kahju ja põhjuslik seos, kuid kas tsiviilvastutuse tekkimiseks peab Euroopa Liidu õigus vajalikuks rikkuja süüd?

Euroopa Kohus on leidnud, et liikmesriigi vastutuse tekkimiseks on vajalik piisavalt selge rikkumise toimepanemine, mille tuvastamiseks tuleb arvestada teatud subjektiivsete ja objektiivsete asjaoludega, mis võivad liikmesriigis seonduda süü mõistega¹⁷⁹. Samas ei saa liikmesriik kahju hüvitamist seada sõltuvusse sellest, kas liikmesriigi asutus on tahtluse või hooletuse tõttu rikkumises süüdi kui selline liikmesriigi nõue on rangem kui ühenduse õiguse piisavalt selge rikkumine eeldab¹⁸⁰.

¹⁷⁶ Sein, lk 51

¹⁷⁷ RKHKo 3-3-1-11-15, p 12

¹⁷⁸ RKTKo 3-3-1-80-14, p 16

¹⁷⁹ Factortame, p 77 ja 78

¹⁸⁰ Samas, p 79

Courage kohtuasjas, kui keelatud kokkulepetest tulenevate kahjunõuete valdkonnas olulises kaasuses, jättis Euroopa Kohus oma otsusest välja tsiviilvastutuse tekkimise eeldusena süü küsimuse. *Manfredi* kaasuses samuti ei viita Euroopa Kohus süü vajalikkusele vaid selgitab, et kahju nõude põhjendamiseks on vajalik üksnes kausaalsideme tõendamine konkurentsireegli rikkumise ja kahju vahel¹⁸¹. Õiguskirjanduses on leitud, et kui liikmesriik arutab Euroopa konkurentsireegli rikkumisest tulenevat kahju hüvitamise nõuet ja kui liikmesriigi enda reeglid näevad ette tsiviilvastutuse eelduseks oleva süü olemasolu, siis tuleb selline liikmesriigi õiguse reegel jätta kohaldamata¹⁸².

Paljudes Euroopa liikmesriikides, k. a Eestis, on deliktiõiguses tsiviilvastutuse tekkimise eelduseks süü või õigusvastasus¹⁸³. Nagu nägime töö eelnevas osas, siis Eesti deliktiõigusliku vastutuse subjektiivseks küljeks kahjuhüvitamise nõuete korral on õigusvastasus, mis on seotud rikutud normi kaitse eesmärgi tuvastamisega¹⁸⁴.

RVastS § 13 lg 2 välistab saamata jäänud tulu hüvitamise kui rikkuja tõendab, et ta pole süüdi. Riigiabi reeglite rikkumise tulemusena on enamasti just saamata jäänud tulu¹⁸⁵. Kuna aga riigiabist teavitamine on Euroopa Liidu õiguse absoluutne reegel, tuleb jaatada keelatud riigiabi andmist igal juhul süülise rikkumisena¹⁸⁶. Riigivastutuses õigustloova aktiga või selle andmata jätmisega tekitatud kahju hüvitamise küsimuses on Riigikohus sedastanud, et Euroopa kohtupraktika ei ole pidanud oluliseks avaliku võimu süülist käitumist vaid rikkumise tõsidust¹⁸⁷, pidades siiski võimaluseks hinnata rikkuja tahtlust ja vabandatavust¹⁸⁸.

Seega tuleb pigem nõustuda õiguskirjanduses esitatud tõdemusega, et süü eelduse küsimus tsiviilvastutuse tekkimiseks jääb liikmesriikide otsustusvabaduseks¹⁸⁹. Ning ühtlasi ka nõustuda, et kuna see jääb liikmesriigi menetlusautonoomia reguleerida, siis alludes Euroopa õiguse põhimõtete kontrollile peaks Euroopa konkurentsioigusest tulenev õigus kahju hüvitamisele olema kaitstud¹⁹⁰.

¹⁸¹ De Smijter, O'Sullivan., lk 24

¹⁸² Gutta, lk 39

¹⁸³ vt lähemalt Lahe, lk 73 jj

¹⁸⁴ VÕS § 1045 lg 1 ja 3

¹⁸⁵ Käis, lk 619

¹⁸⁶ Samas

¹⁸⁷ Factortame, p 51

¹⁸⁸ RKHKo 3-3-1-37-12, p 20

¹⁸⁹ Gutta, lk 39

¹⁹⁰ Samas

Kokkuvõtvalt on Euroopa õigus keelatud kokkuleppest tuleneva vastutuse subjektiivse külje osas jätnud süü küsimuse reguleerimata, mistõttu tulenevalt Euroopa Kohtu praktikast¹⁹¹ reguleerib seda liikmesriigi õigus ehk rakendub menetlusautonoomia printsiip, mida liikmesriigil tuleb rakendada arvestades Euroopa õiguse printsiipe.

Keelatud riigiabist tuleneva riigivastutuse tekkimiseks peab Euroopa õigusest tulenevalt olema tegemist tõsise rikkumisega, mis ELTL art 108 rikkumise korral, arvestades liikmesriigi absoluutset kohustust riigiabist teavitada, on selge.

¹⁹¹ Comet, vt ka viide 40

3. JUURDEPÄÄS TEABELE

Nagu töö eelnevatest osadest selgus, siis tulenevalt Euroopa Kohtu praktikast sisaldab konkurentsireeglite rikkumise keeld igaühe õigust saada sellisest rikkumisest põhjustatud kahju hüvitatud¹⁹². Eespool vaatlesime konkurentsioiguse rikkumisest tuleneva kahju delikti objektiivset teokoosseisu, mille tuumikosa moodustavad kahju ja põhjuslik seos konkurentsioiguse rikkumise vahel. Selleks, et tõendada kahju ning põhjuslik seos konkurentsioiguse rikkumise ja kahju vahel, on kahju saanud kannatanul vajalik teave, mille alusel hinnata oma võimalusi kahju hüvitamise nõude kujundamisel. Asjakohase teabe pinnalt saab kannatanu vastavalt oma perspektiive hinnata ja tulenevalt oma õiguste kaitseks liikmesriigi kohtusse kas hagi esitada või see esitamata jätta.

Teave, millest võib saada olulist infot kahju hüvitamise nõude kujundamisel koosneb peamiselt:

- 1) ettevõtte majandustegevuse käigus koostatud finants- ja majandusandmetest nagu näiteks müüginahud, kasumimarginaalid, hinnad jne,
- 2) ettevõtte klientide, koostööpartnerite ja töötajate teada olev dokumenteerimata teave,
- 3) konkreetset konkurentsioiguse rikkumist puudutavad andmed nagu klientide nimed, toodete kirjeldused, tarnitud toodete kogused ja kvoodid, hinnakokkulepped ja selliste kokkulepete aluseks olevad arvutuskäigud ning arvud ja protsendid seoses klientide jagamisega kartelliosaliste vahel¹⁹³.

Eelpoolnimetatud teave on üldjuhul ettevõtte või kolmandate isikute ning konkurentsireegli rikkumist uuriva asutuse käes. Viimane avalikustab uurimismenetluse lõppedes otsuse, mis sisaldab ka olulist teavet rikkumise kohta. Kui konkurentsireegli rikkumise kohta on jõustunud lõplik otsus, siis otsus avalikustatakse.

Juhul kui kahju kannatanu otsustab alatatada kahju hüvitamise kohtus üksikhagina ehk kui ei ole alatatud rikkumise menetlust ja ta peab tõendama ka konkurentsireegli rikkumise, on kannatanul keeruline eelpoolnimetatud teabele ligi pääseda. Seda isegi vaatamata võimalusele kohtumenetluses kohtunõude kaudu isikute käes olevat teavet taotleda. Õiguskirjanduses ollaksegi

¹⁹² Manfredi ja Courage, ka hiljutine Donau, lk 20-21

¹⁹³ EÜKo T-462/12P *Pilkington Group Ltd vs Euroopa Komisjon*, edaspidi *Pilkington*, p 6

seisukohal, et üksikhagi esitamine konkurentsioiguse rikkumise kahju hüvitamise asjades on pigem marginaalne¹⁹⁴. Selle arvamusega tuleb nõustuda.

Töö järgnevas osas analüüsime võimalusi eelpool nimetatud teabe saamiseks kui asjas on algatatud konkurentsireegli rikkumise menetlus. Eristame kahte erinevat teabe saamise võimalust:

- teabe avalikustamist (Euroopa Komisjoni otsuste avalikustamine) ja
- juurdepääsu Euroopa Komisjoni konkurentsiasja toimikus sisalduvale dokumenteeritud teabele.

3.1. Konkurentsireegli rikkumise otsuse avalikustamine

Euroopa Komisjoni pädevust ja seonduvaid norme konkurentsi valdkonnas reguleerivad õigusaktid, mis kehtestavad reeglid konkurentsireegli rikkumise menetlemisele ja menetluse tulemusena tehtud otsuste avalikustamisele ning menetlejate kohustusele hoida ametisaladust. Euroopa Liidu toimimise üheks alusprintsipiks on läbipaistvuse printsiip, mille kohaselt teevad Euroopa Liidu institutsioonid, organid ja asutused oma tööd võimalikult avalikult ning igapäevael, kelle elukoht või registrijärgne tegutsemiskoht on mõnes liikmesriigis, on õigus pääseda ligi mistahes andmekandjale jäädvustatud dokumentidele¹⁹⁵.

Euroopa Liidu aluslepingute üldist läbipaistvuse printsiipi¹⁹⁶ täpsustava ja detailsemat üldsusele avalikustamise kohustust reguleerib määrus nr 1049/2001¹⁹⁷, mille art 13 kohaselt avaldatakse Euroopa Komisjoni otsused Euroopa Liidu Teatajas. Euroopa Komisjoni otsused, mis puudutavad ettevõtjatele trahvide ja karistumaksete määramist, tuleb avaldada laialdaselt¹⁹⁸. Vajaduse korral avaldatakse otsused ka kõnealuse institutsiooni interneti leheküljel¹⁹⁹.

Detailsemad reeglid avalikustamisele on kehtestatud määrmuses nr 1049/2001. Viidatud määrmuses kehtestatakse dokumentidele juurdepääsu üldalused ja juurdepääsu piirangud ehk erandid²⁰⁰. Konkurentsireegli rikkumise menetluses loodud või saadud dokumentidele keelatakse juurdepääs kui dokumendis olev teave kahjustaks ärihuve, kohtumenetlust ja õigusnõustamist ning kontrollimise, uurimise või audiitorkontrolli eesmärki, v. a kui dokumendi avaldamine teenib

¹⁹⁴ Wijckmans, Tuytschaever, lk 344

¹⁹⁵ ELTL, art 15 lg 1 ja 3

¹⁹⁶ Samas

¹⁹⁷ Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EÜ) nr 1049/2001, 30.mai 2001 üldsuse juurdepääsu kohta Euroopa Parlamendi, nõukogu ja komisjoni dokumentidele – EÜT L 145, 31.5.2001, lk 43-48, (eestikeelne eriväljaanne ptk 1, kd 3, lk 331-336), edaspidi määrus nr 1049/2001

¹⁹⁸ määrus 1/2003, põhjendus 32

¹⁹⁹ EÜKo T-198/03 *Bank Austria Creditanstalt AG vs Euroopa Ühenduste Komisjon*, edaspidi Bank Austria, p 77

²⁰⁰ Määrus nr 1049/2001, art 4 lg 2

ülekaalukaid üldisi huve²⁰¹. Määrus on suunatud avaliku võimu asutuste otsustamisprotsessi ja otsuste aluseks oleva teabe suurima võimaliku läbipaistvuse tagamisele. Selle määruse eesmärk on muuta institutsioonide dokumentidega tutvumise õiguse kasutamine võimalikult lihtsaks ja edendada head haldustava²⁰². Euroopa Liidu aluslepingus sisaldub ka Euroopa Liidu teenistujate eluaegne ametisaladuse hoidmise kohustus seoses vajadusega kaitsta ettevõtjaid, nende ärisuhteid või nende kultuste komponente²⁰³.

Tavapäraselt on Euroopa Komisjoni lõplik konkurentsireegli rikkumise otsus selline, mis sisaldab konfidentsiaalset teavet ja lõplikku otsust täies ulatuses ei avalikustata.

Avalikustamise protseduuri puhul on tegemist haldusmenetlusega, mille tulemusel peab valmima üldsusele avalikustamisele minev Euroopa Komisjoni otsus. Haldusmenetluse kestel on seotud ettevõtjatel ärakuulamisõigus, sh õigus esitada kaebusi, taotleda ja põhjendada ärisaladuse ja konfidentsiaalse teabe kaitset²⁰⁴ ning Euroopa Komisjonil on kohustus hoida ametisaladust ja arvestada ettevõtjate ärisaladusega²⁰⁵. Tulenevalt peaks valmima tasakaalustatud, nii üldsuse kui ka ettevõtja huvisid arvestav Euroopa Komisjoni otsus, mis oleks muuhulgas konkurentsireegli rikkumise tulemusena kahju saanud isikule abiks oma võimaluste hindamisel kahju hüvitamise nõude esitamiseks. Samas peab otsus andma ka üldsusele konkurentsireegli rikkumisest igakülgset teavet, muuhulgas ka ettevõtjatele teavet selle kohta, millise tegevuse eest Euroopa Komisjon karistusi määrab²⁰⁶.

Euroopa Komisjonile on antud üsna avarad võimalused oma otsuste avalikustamiseks.

Euroopa Üldkohus on tõlgendanud määruse 1/2003 art 30 lg 2 avaralt andes Euroopa Komisjonile laiaulatusliku kaalutlusvabaduse, ehk kui Euroopa Komisjon leiab, et otstarbeks on avaldada oma otsuste terviktekste või vähemalt nende otsuste väga detailseid versioone, tuleb tagada, et järgitakse ärisaladuse ja muu konfidentsiaalse teabe kaitset²⁰⁷. Euroopa Kohus on kinnitanud, et määruse nr 1049/2001 eesmärk on anda üldsusele võimalikult laiaulatuslik juurdepääs institutsioonide dokumentidele²⁰⁸.

²⁰¹ Samas

²⁰² EÜKo T-380/08 *Madalmaade Kuningriik vs Euroopa Komisjon*, edaspidi Madalmaad, p 30

²⁰³ ELTL art 339

²⁰⁴ määrus 1/2003, art 27

²⁰⁵ Samas art 28

²⁰⁶ Bank Austria, p 78

²⁰⁷ EÜKo T-345/12 *Akzo Nobel NV vs European Commission*, edaspidi Akzo, p 122

²⁰⁸ EKo C-365/12P *Euroopa Komisjon vs EnBW Energie Baden-Württemberg AG jt*, edaspidi EnBW, p 61

Euroopa kohtutes on tänaseks olemas märkimisväärne kohtupraktika, kus Euroopa Komisjoni otsuse avalikustamise haldusmenetluses on kerkinud küsimused Euroopa Liidu õiguse tõlgendamises ja rakendamises seoses ettevõtjate huviga kaitsta oma ärisaladusi ja konfidentsiaalset teavet ning üldsuse huviga saada teavet Euroopa Komisjoni otsustest.

Konkurentsireegli rikkumise menetluses tehtud Euroopa Komisjoni otsuse avalikustamise kohustus tuleb määruse nr 1/2003 artiklist 30, mille kohaselt peab Euroopa Komisjon avaldama oma otsused, mis puudutavad konkurentsireegli rikkumise tuvastamist, ajutisi meetmeid ja ettevõtjate siduvaid kohustusi. Samuti avalikustatakse otsused, mis seonduvad ettevõtjatele määratud trahvide ja karistustega. Otsuste avaldamisel avalikustatakse nii osapoolte nimed, otsuse sisu ja sanktsioonid, kusjuures avalikustamisel peab arvestama ettevõtjate õigustatud huvi kaitsta oma ärisaladusi²⁰⁹.

Kohtuasjades *Pilkington* ja *Akzo* vaidlustasid ettevõtjad määruse nr 1/2003 art 30 Euroopa Komisjoni otsuste avaldamise haldusmenetluse käigus Euroopa Komisjoni avalikustatavad otsused. Kavandatavate otsuste avalikustamisega nägid ettevõtjad Euroopa Komisjoni poolt nii ELTL art 339 kui ka määruse nr 1/2003 art 28 lg 2 sisalduvat ametisaladuse hoidmise kohustuse rikkumist. *Akzo* soovis kaitset saada muuhulgas ka avalikustamisele minevas otsuses sisalduvale ettevõtja enda poolt Euroopa Komisjonile edastatud teabe osas, mis oli Euroopa Komisjonile edastatud seoses koostööga leebusprogrammi raames²¹⁰.

Euroopa Üldkohus kinnitas *Akzo* lahendis oma varasemat kohtupraktikat, loetles ametisaladuse põhimõtted ja selgitas, millal saab teavet pidada ametisaladuseks, mida tulenevalt ELTL 339 ja määrusest 1/2003 tuleb hoida ja mitte avalikustada.

Ametisaladuse tingimused peavad olema kumulatiivsed:

- 1) teave on teada vaid kitsale, piiratud arv isikutele;
- 2) teabe avalikustamine võib põhjustada olulist kahju teavet edastanud isikule või kolmandatele isikutele;
- 3) huvid, mida teabe avalikustamisega võidakse kahjustada, on objektiivselt kaitstavad²¹¹.

²⁰⁹ määrus 1/2003, art 30 lg 2

²¹⁰ Komisjoni teatis, mis käsitleb kaitset trahvide eest ja trahvide vähendamist kartellide puhul - EÜT C 45, 19.02.2002, lk 3-5, eestikeelne eriväljaanne ptk 8 kd 2, lk 155-157

²¹¹ *Akzo*, p 65

Varasemas *Bank Austria* kohtuasjas selgitas kohus, et viimase kumulatiivse tingimuse ehk ettevõtja huvide objektiivse kaitstavuse juures tuleb tasakaalu viia ettevõtja õigustatud huvid, mis vastanduvad üldisele huvile, mis nõuab, et ühenduse institutsioonide tegevus oleks nii avalik kui võimalik²¹².

Akzo lahendis olid ametisaladuse kaks esimest tingimust küll täidetud, kuid ettevõtja kaitset väärivad huvid jäid tuvastamata. Osalt seetõttu, et ettevõtja ei tõendanud, et leebustatluses vabatahtlikult Euroopa Komisjonile esitatud teave sisaldas ärisaladust või oli konfidentsiaalne teave, mida määruse nr 733/2004²¹³ art 16 lg 1 kohaselt ei oleks tohtinud üldsusele kättesaadavaks teha²¹⁴.

Akzo lahendis viitas kohus ka oluliste huvide kaalumisele, mille tasakaalustamise ülesanne Euroopa Komisjonil seoses avalikustamisega lasub. Nimelt juba eelpoolviidatud *Bank Austria* kohtuasjas analüüsis kohus seoses avalikustamisega ettevõtja kaitstavaid huvisid ja leidis, et erilist kaitset ei vääri konkurentsireegli rikkumise eest trahvitud ettevõtja huvi mitte avalikustada üldsusele rikkumise üksikasju²¹⁵.

Oluliselt kaalukam on kohtu hinnangul üldsuse huvi:

- saada võimalikult laiaulatuslikult teada komisjoni tegevuse põhjuseid,
- ettevõtjate huvi teada, millise tegevuse eest võidakse neile määrata karistusi,
- rikkumise tõttu kahju kannatanud isikute huvi saada teada üksikasju, et vajaduse korral esitada nõudeid karistatud ettevõtjate vastu, ning võttes arvesse selle ettevõtja võimalust sellist otsust kohtulikult vaidlustada²¹⁶.

Akzo kohtuasjas, mis puudutas Euroopa Komisjonile vabatahtlikult leebema kohtlemise programmiga edastatud teavet ja selles sisalduva teabe avalikustamist, laiendas kohus Euroopa Komisjoni kaalumise ulatust ka komisjoni enda huvi - leebema kohtlemise programmi tõhususe - kaalumise kohustusega²¹⁷.

Seega tuleb Euroopa Komisjonil oma otsuse avalikustamisel kaaluda vastandlikke huve ja

²¹² *Bank Austria*, p 71

²¹³ Komisjoni määrus (EÜ) nr 773/2004, 7. aprill 2004, mis käsitleb EÜ asutamislepingu artiklite 81 ja 82 kohaste menetluste teostamist komisjonis – ELT L 123, 27.4.2004, lk 18 – 24, (eestikeelne eriväljaanne ptk 8, kd 3, lk 81 -87), edaspidi määrus 773/2004

²¹⁴ *Akzo*, p 91

²¹⁵ *Bank Austria*, p 78

²¹⁶ *Samas*, p 78

²¹⁷ *Akzo*, p 89

kaalukaasil on:

- 1) ettevõtja huvi kaitsta ärisaladust, konfidentsiaalsed teavet, leebusprogrammi alusel vabatahtlikult edastatud teavet,
- 2) üldsuse huvi saada igakülgset teavet konkurentsireegli rikkumisest (s. h rikkumise tõttu kahju kannatanud isikute huvi saada teada üksikasju, et vajaduse korral esitada kahjunõue) ja selle eest määratud karistustest;
- 3) Euroopa Komisjoni huvi - tagada leebusprogrammi tõhusus.

Eelpoolset arvestades tuleb tõdeda, et avalikustamisel on Euroopa Komisjonil tõepoolest üsna ulatuslik kaalutlusruum, mis on kantud eesmärgist anda üldsusele teavet suuremal hulgal, võimaldades ka kahju saanud isikul hinnata kahjunõude esitamise võimalusi. Avalikustamisel tuleb seejuures kaaluda nii ettevõtja huvisid kaitsta äriteavet kui ka leebusprogrammi tõhusust.

3.2. Juurdepääs toimikus sisalduvale teabele

Lisaks Euroopa Komisjoni avalikustatud otsustele asub oluline teave kahju hüvitamise nõude esitamise üle otsustamiseks konkurentsireegli rikkumise uurimisega tegeleva asutuse ehk Euroopa Komisjoni töö tulemusena saadud ja loodud dokumentides, mis on kogutud toimikutesse. Nagu eelpool veendusime, võib Euroopa Komisjoni otsuste avalikustamise haldusmenetlus venida vaidluste tõttu. Samas aga võib konkurentsireegli rikkumise tõttu kahju saanud osutada hädavajalikuks enne otsuse avalikustamist ja juba ka konkurentsioiguse rikkumise uurimise ajal pöörduda konkurentsireegli rikkumise toimiku dokumentidele juurdepääsu saamiseks teabenõudega rikkumist menetleva asutuse poole. Seda selleks, et rikkumisest kahju kannatanu saaks realiseerida igatühe õigust kahju hüvitamisele. Teabenõude esitamisel tuleb aga nii juurdepääsu taotlejal kui ka teabenõude lahendajal arvestada üsna oluliste detailide ja põhjendamise kohustustega.

Üldsuse juurdepääsu dokumentidele reguleerib eelpoolnimetatud määrus 1049/2001, mille eesmärgiks on anda dokumentidele võimalikult laiaulatuslik juurdepääs. Samas on sellel õigusel dokumentidega tutvuda teatavad avalikest või erahuvidest lähtuvad piirid²¹⁸. Määruse 1049/2001

²¹⁸ EKo 14.11.2013 otsus liidetud kohtuasjades C-514/11 P ja C-605/11P LPN ja *Soome vs Euroopa Komisjon*, edaspidi LPN, p 40

art 4 lg 2 erandite ehk dokumentidele juurdepääsu piirangu kord rajaneb tasakaalu leidmisel vastandlike huvide vahel ehk huvid, millele dokumentidele juurdepääs tuleb kasuks ja huvid mida juurdepääsu andmine kahjustaks. Teabenõude lahendamise otsus sõltub küsimusest, milline huvi on kaalukam²¹⁹.

Toimiku dokumentides asuvale teabele juurdepääsu reguleerivad lisaks eelpoolmainitud määrusele 1049/2001 täiendavalt ka määrus 1/2003, mille eesmärk on tagada ametisaladuse hoidmine Euroopa Liidu konkurentsireegli rikkumise eest karistamise menetluses ja määrus nr 773/2004, mis käsitleb EÜ asutamislepingu artiklite 81 ja 82 kohaste menetluste teostamist Euroopa Komisjonis.

Oluline on siinkohal arusaadavuse ja selguse mõttes täpsustada, millal lõpeb Euroopa Komisjoni uurimismenetlus ja kas teabele ligipääs on erinev lõppenud ja poolelioleva uurimismenetluse korral. Konkurentsireegli rikkumise menetluses peetakse uurimist lõpetatuks alles siis, kui selles menetluses vastu võetud Euroopa Komisjoni otsus muutub lõplikuks²²⁰. Euroopa Kohtu praktika kohaselt ei ole dokumentidele juurdepääsu keelamisel määruse 1049/2001 art 4 lg 2 kolmanda taande alusel (kontrollimiste, uurimise või audiitorkontrolli eesmärk) alust vahet teha kas haldusmenetlus on lõppenud või mitte, kuna selliste kontrollimiste ja uurimiste huvide olemusest tulenevalt võivad kahjustada saada ettevõtjate ärihuvid. Lisaks võib juurdepääsu lubamise väljavaade kahjustada ettevõtjate koostöövalmidust siis kui menetlus käib²²¹.

Autori hinnangul võib olla vaieldav kas, siis kui uurimis- või kontrollimenetlus on lõppenud ja keeldutakse juurdepääsust toimiku dokumentidele, ei saa kahjustatud igäühe õigus nõuda kahju hüvitamist ja Euroopa Liidu tõhususe printsiipi.

Eelpoolviidatud määruste rakendamiseks on Euroopa Üldkohus seoses dokumentidele juurdepääsu lubamisega andnud ka üldised tõlgendusreeglid. Nimelt võib Euroopa Komisjon võtta määruse nr 1049/2001 art 4 tõlgendamisel aluseks teatud dokumentide liikidele kohaldatavad üldised eeldused kuna ühesugustele dokumentidele teabe juurdepääsu taotluste suhtes saab juurdepääsu võimaldamisel kohaldada sarnaseid üldist laadi kaalutlusi²²². Näiteks tunnustab Euroopa Kohtu praktika asja menetleva asutuse õigust kasutada juurdepääsu taotluse lahendamisel määruses

²¹⁹ EnBW, p 42

²²⁰ EnBW, p 99

²²¹ *Madalmaad*, p 43 ja EKo 28.06.2012 C-404/10 P *Euroopa Komisjon vs Éditions Odile Jacob SAS*, edaspidi Odile, p 124

²²² *Akzo*, p 63

1049/2001 art 4 lg 2 kolmanda taande erandi (keeld anda juurdepääs dokumentidele, mille avaldamine kahjustaks kontrollimiste, uurimise või audiitorkontrolli eesmärki) rakendamisel üldisi eeldusi ehk õigust rakendada juurdepääsu keeldu menetluse toimiku kõikide asjaomaste dokumentide suhtes²²³. Lisaks võib samasugust üldist eeldust juurdepääsust keeldumisel kasutada ka sama määruse art 4 lg 2 esimese taande erandi (keeld anda juurdepääs dokumentidele, mille avaldamine kahjustaks füüsilise või juriidilise isiku ärihuve, sealhulgas intellektuaalomandit) rakendamisel²²⁴.

Sellised eeldused kehtivad olukorras, kus menetlust reguleerivad ranged reeglid teabe töötlemiseks, nagu näiteks määruse 1/2003 art 27 lg 2, mille kohaselt tagatakse menetluse käigus õigus kaitsta oma ärisaladusi, juurdepääsu ei anta dokumentidele, mis sisaldavad kirjavahetust liikmesriikide konkurentsiasutuste ja Euroopa Komisjoni vahel ning nõuandekomisjoni arvamustele. Sama määruse art 28 tulenevalt ei või asjaosalised EL teenistujad avaldada ametisaladust. Määruses nr 733/2004 sisalduvad samalaadsed menetluse toimikuga tutvumise juurdepääsu keelud (ärisaladus, konfidentsiaalne teave, ametialaseks kasutamiseks olev teave)²²⁵.

Euroopa Liidu õiguse ja Euroopa Kohtu praktika kohaselt on seega Euroopa Komisjonil õigus eeldada, ilma et ta uuriks konkreetset ja individuaalselt igat konkurentsireegli rikkumise toimikus olevat dokumenti, et nendele dokumentidele juurdepääsu andmine kahjustab põhimõtteliselt sellesse menetlusse kaasatud ettevõtjate ärihuvide kaitset ja menetlusega seotud uurimise eesmärki²²⁶.

Kuna eelpoolviidatud tõlgendused tulenevad Euroopa Kohtu praktikast, siis on kohtupraktika eristanud ka menetlused, mille puhul on üldiste eelduste kasutamine asjakohane. Juurdepääsupiirangu keelu üldiste eelduste olemasolu on Euroopa Kohus tunnustanud järgmiste menetluste kestel saabunud ja loodud dokumentide liikidele:

- 1) riigiabi järelevalve menetluse haldustoimiku dokumendid,
- 2) ettevõtjate koondumiste kontrolli menetluse dokumendid (komisjoni, koondumisest teatavad või kolmandad isikud),

²²³ LPN, p 18

²²⁴ EnBW, p 93

²²⁵ määrus 733/2004, art 15 lg 2

²²⁶ EnBW, p 93

- 3) institutsiooni poolt kohtumenetluses esitatud dokumendid,
- 4) liikmesriigi kohustuste rikkumise menetluse dokumendid kohtueelses menetluses²²⁷.

Eelpoolviidatud toimikus sisalduvatele dokumentidele juurdepääsu keelu eeldused ei saa aga kehtida Euroopa Komisjoni otsuste avalikustamisele. Nimelt otsuste avalikustamisel ei saa kasutada määruse nr 1049/2001 art 4 tõlgendamisel eelpoolviidatud üldisi eeldusi, sest vastasel juhul võtaks selline tõlgendus määruse nr 1/2003 art 30 lg 2 avalikustamiselt selle õigusreegli sisu²²⁸. Kui Euroopa Komisjoni otsuste avalikustamise kohustust tõlgendada sarnaselt konkurentsireegli rikkumise toimikule juurdepääsu lubamise piirangutega (keeld avalikustada toimikus sisalduvat mistahes teavet), osutuks komisjonil keerukaks avaldada oma otsuse põhisisu, sest sellega kaasneb paratamatult toimiku osade ilmsikstulek²²⁹.

Lisaks eelnevale on avalikustamisel ja toimiku dokumentidele juurdepääsu võimaldamisel ka erinevad tõendamiskoormised. Avalikustamisele mittekuuluva konfidentsiaalse teabe ja ärisaladuse tõendamise kohustus lasub ettevõtjal, kes nagu eelnevas alapunktis nägime, saab tõhusalt oma huve kaitsta Euroopa Komisjoni otsuse avalikustamise haldusmenetluses. Euroopa Komisjon ei pea avalikustamise otsuse tegemisel tõendama teabe avalikustamise õigust²³⁰.

Seega kokkuvõtvalt on Euroopa Komisjonil oma otsuste avalikustamisel laiaulatuslik kaalutusõigus. Lõplikud Euroopa Komisjoni konkurentsirikkumise otsused avalikustatakse laiaulatuslikult ja need on suunatud üldsusele, mis tagab selle, et igaühel on võimalus otsusega tutvuda ning tulenevalt konkurentsireegli eesmärki arvestades, mida toetab ulatuslik kohtupraktika, hageda kahju hüvitamist. Avalikustamisel ei saa rakendada üldisi juurdepääsu võimaldamise keelu eeldusi teatud dokumentide liikidele, nagu seda saab teha teabele juurdepääsu keelamisel rikkumise toimikus sisalduva teabe kohta esitatud juurdepääsu taotluste korral. Ärisaladuse ja konfidentsiaalse teabe kaitsmine avalikustamisel on ettevõtja kätes, kes peab oma huvi säärasele kaitsele tõendama.

Siiski ei ole üldiste eelduste kasutamine juurdepääsu võimaldamisel absoluutne.

²²⁷ Samas, p 66

²²⁸ Akzo, p 63

²²⁹ Samas

²³⁰ Samas

Tulenevalt määrusest 1049/2001 ei kehti juurdepääsu keeld juhul kui dokumendi avaldamine teenib ülekaalukaid üldisi huve²³¹. Seega kui juurdepääsu keeldu on võimalik rakendada, peab teabenõuet lahendav asutus hindama kas ei esine aluseid, mis välistaksid võimaluse juurdepääsu keelamiseks ehk kas esineb asjaolusid, mis teenivad ülekaalukaid üldisi huve.

Selliste asjaolude tõendamise kohustus lasub siiski tulenevalt Euroopa Kohtu praktikast teabele juurdepääsu taotlejal, kes peab üldise huvi tõendama ja põhjendama²³². Konkurentsireegli rikkumisest tuleneva kahju nõude esitamise huvi, kui üldist ja igäühe ELTL 101 alusel kaitstavat huvi tuleb põhjendada, sest sellel on oluline riive nii menetleja kui ka menetlusosaliste huvidele. Seetõttu tuleb anda teabenõude lahendajale võimalus võtta arvesse kõiki üksikjuhtumi asjaolusid ja kaaluda dokumendile juurdepääsu andmisega kaasnevaid juurdepääsu võimaldamist ja kaitsmist õigustavaid huve²³³.

Viidatud *Donau* kohtuasjas oli küsimuse all juurdepääsule üldiste eelduste rakendamise küsimus olukorras, kus teabe nõudja kavatses esitada ELTL 101 rikkumisest tuleneva kahju hüvitamise nõude ja soovis ligipääsu konkurentsireegli rikkumise toimikule. Kohus leidis, et tõhusaks kahju hüvitise saamise õiguse kaitseks ei ole vajalik üldine juurdepääs kogu toimikule, sest on vähetõenäoline, et kahju hüvitamise hagi peaks põhinema kõigil toimikus sisalduvatel andmetel²³⁴. Antud asjas oli kaalumisel üldiste huvidenäi ELTL 101 tulenev õigus kahju hüvitamisele kui ka leebusprogrammi tõhusus, kusjuures kohus leidis, et igat teabenõudega küsitud dokumenti tuleb uurida üksikasjalikult, keeldumine peab põhinema ülekaalukatel põhjustel ja keeldumist peab põhjendama. Varasemas kohtupraktikas oli Euroopa Kohus kohtuasjas *Pfleiderer* tuvastanud leebustootlustele juurdepääsu andmisel ohu leebusprogrammile²³⁵. Euroopa Üldkohus näeb leebustootlustele juurdepääsu võimaldamisel ohtu, et leebustootluse esitajad võivad sattuda halvemasse olukorda võrreldes ettevõtjatega, kes küll osalesid kartellis aga ei teinud uurimise käigus tihedat koostööd²³⁶.

²³¹ määrus 1049/2001, art 4 lg 2, viimane lauseosa

²³² LPN, p 94

²³³ *EnBW*, p 107 ja *Donau*, p 30

²³⁴ *Donau*, p 33

²³⁵ *Pfleiderer*, p 26

²³⁶ *Madalmaad*, p 41

Seega juurdepääsu keeld konkurentsireegli rikkumise toimikus sisalduvale leebuse taotluses (mida ettevõtjad esitavad Euroopa Komisjonile vabatahtlikult) sisalduvale üksikule dokumendile saab olla põhjendatud üksnes siis kui avalikuks huviks olev leebusprogramm ja selle tõhusus on ohus²³⁷.

Teise võimalusena, juhul kui ülekaalukad üldised huvid puuduvad, on juurdepääsu taotlejal võimalus lükata ümber Euroopa Kohtu praktikas kinnistunud üldiste eelduste kasutamine ja tõendada, et konkreetne dokument, millele juurdepääsu taotletakse, ei kuulu selle eelduse alla. Ka selleks peab teabenõudja tegema pingutusi, et teabenõude lahendajat veenda²³⁸.

Teabele juurdepääsu taotlejal on seetõttu mõistlik koos teabenõudega esitada ka oma põhjendused ja selgitada, millel rajaneb dokumentidele juurdepääsu õigustav üldine huvi või põhjendada, et konkreetne dokument toimikus ei kuulu üldiste eelduste reegli alla.

Kokkuvõtvalt on toimikus asuvale teabele juurdepääsu taotluse lahendamisel Euroopa Komisjonil võimalus määruse 1049/2001 art 4 alusel juurdepääsust keelduda üldiste eelduste põhjendustel, v. a juhul kui teabenõudja ei tõenda ülekaalukat üldist huvi või seda, et konkreetsele dokumendile juurdepääsu andmiseks tuleb eraldi kaaluda teabenõudja õigustatud huvi.

3.3. Juurdepääs liikmesriigi kohtumenetluses

Nagu töö esimestes osades nägime, toimub kahju hüvitamise nõude arutamine liikmesriigi kohtus. Vaatamata sellele, kas kahju hüvitamise nõude aluseks on käimasolev konkurentsireegli rikkumise menetlus Euroopa Komisjonis või liikmesriigi konkurentsiasutuses või on rikkumine juba tuvastatud Euroopa Komisjoni või siseriikliku lõpliku otsusega, võib liikmesriigi kohtumenetluses osutada vajalikuks juurdepääs konkurentsireegli rikkumise toimikule või selles asuvatele dokumentidele. Ka üksikhagina kahju hüvitamise nõude esitamisel on võimalik samamoodi läbi liikmesriigi kohtule esitatud taotluse vajalikke tõendeid koguda. Seda seetõttu, et pole välistatud, et ka üksikhagi esitamiseks vajalikud ja asjakohased tõendid asuvad mõne teise konkurentsireegli rikkumise toimikus.

²³⁷ Donau, p 48

²³⁸ EnBW, p 129

Kui kohtumenetlus liikmesriigis on juba alustatud ja hageja pöördub kohtu poole juurdepääsu taotlusega, et kohus määruse 1/2003 alusel koostöö raamides nõuaks Euroopa Komisjoni valduses oleva teabe avalikustamist, võib see olla aluseks eduka kahju hüvitamise hagile. Allpool näeme, et märksa keerukam on Euroopa Komisjoni dokumentidele juurdepääsu saamine määruses 1049/2001 sisalduvaid juurdepääsu aluseid kasutades eesmärgiga hinnata võimalusi kahju hüvitamise nõude esitamiseks.

Seega ka liikmesriigi kohtus ollakse samamoodi silmitsi konkurentsireegli rikkumise toimikus asuvale teabele juurdepääsu küsimustega, mida töös eelnevalt pikemalt uurisime. Püüame järgnevalt selgitada, millised takistused võivad ilmned konkurentsireegli rikkumise dokumentidele juurdepääsu saamisega.

Euroopa Komisjoni ja liikmesriigi koostööd teabe vahetamisel reguleerib määrus 1/2003, mille kohaselt võivad liikmesriikide kohtud paluda Euroopa Komisjonil edastada neile tema valduses olev teave²³⁹. Euroopa Üldkohus on kinnitanud, et sellise koostöö alusel on võimalik liikmesriigi kohtul ka konkurentsireegli rikkumise toimikus sisalduvale teabele ligi pääseda²⁴⁰.

Viidatud *Alstom* kaasuse menetlus sai alguse Inglismaa ja Walesi High Court of Justice (edaspidi selles punktis *kohus*) kohtust, kuhu National Grid Electricity (edaspidi *NGE*) esitas Euroopa Komisjoni konkurentsireegli rikkumise otsuse alusel kahju hüvitamise hagi. Väidetav kahju seisnes selles, et hind millega ta kaupa kartelli toimimise ajal ostis, oli liialt kõrge. Kahju suuruse määramiseks oli vajalik saada teavet, mis asus Euroopa Komisjoni valduses.

NGE taotles kohtult, et viimane nõuaks Euroopa Komisjonilt välja konkurentsireegli rikkumise toimikust konkreetset dokumendid (mis sisaldasid muuhulgas ka leebustaotluses sisalduvat teavet). Kohus, enne Euroopa Komisjonile koostöötaotluse saatmist, hindas *NGE* taotlust läbi *Pfleidereri* testi²⁴¹ ning kaalus *NGE* juurdepääsu huvi ja leebuse programmi tõhusust ning täiendavalt seda kas konkurentsireegli rikkumise uurimismenetluse käigus koostööd teinud

²³⁹ määrus 1/2003, art 15 lg 1

²⁴⁰ *Madalmaal*, p 83 ja EÜKm 04.12.2014 T-164/12 *Alstom vs Euroopa Komisjon*, edaspidi *Alstom*

²⁴¹ *Pfleiderer*, p 30 ja 31

ettevõtjad (antud juhul *Alstom* jt) on juurdepääsu võimaldamisega kehvemas olukorras kui need kartelliosalised, kes koostööd ei teinud²⁴².

Huvide kaalumise tulemusena määras kohus usaldusisikute ringi, kes võivad Euroopa Komisjoni toimikus sisalduvale dokumendile juurdepääsu saada ning edastas määruse 1/2003 art 15 lg 1 alusel koostöötaotluse Euroopa Komisjonile.

Euroopa Komisjon teatas kartelli kuulunud *Alstom*'ile jt, et kavatseb nimetatud dokumendid kohtule edastada, mille tulemusel esitas *Alstom* hagi väites, et dokumentide väljastamisega rikub Euroopa Komisjon ELTL art 339 ametisaladuse hoidmise kohustust. Lisaks esitas *Alstom* dokumentide väljastamise peatamiseks Euroopa Üldkohtule ajutise meetme taotluse, mille Üldkohtu president rahuldaski ja peatas dokumentide liikmesriigi kohtule saatmise²⁴³. Kuna ajutise meetme põhihagiks oli juurdepääsu andmise otsustamisel väidetav Euroopa Komisjoni poolt ELTL art 339 sisalduva ametisaladuse hoidmise kohustuse rikkumine, prognoosis Euroopa Üldkohus põhihagis Euroopa Kohtu jaoks ettetuleva küsimuse:

Kas Euroopa Komisjoni ettevaatusabinõud ELTL art 399 nõuete täitmiseks juurdepääsu otsustamisel olid piisavad või oleks pidanud Euroopa Komisjon üksikasjalikult uurima liikmesriigi siseriiklikku korda, mida siseriiklik kohus kavatses konfidentsiaalsuse kaitsmisel rakendada²⁴⁴. Lisaks viitas Üldkohus ka asjaolule, et Euroopa Komisjon, lahendades põhihagi, pidas liikmesriigi koostöötaotlust ja sellest tõusetunud probleeme uudseteks²⁴⁵. Paraku menetlus Euroopa Komisjoni poolt ELTL art 399 rikkumise asjas jäi ainetuks, kuna pärast kaheaastast ajutist meedet võeti hagi tagasi ja asjas lõpetati menetlus²⁴⁶.

Eesmärgiga algetada liikmesriigis hagi kahju hüvitamiseks oli ka Madalmaade Kuningriigil seoses bituumenikartelli tõttu saadud kahjuga²⁴⁷. Hollandi Kuningriik soovis saada määruse 1049/2001 alusel juurdepääsu konfidentsiaalsele versioonile Euroopa Komisjoni otsusest, kuid Euroopa Kohus ja ka Üldkohus ei andnud juurdepääsu põhjendades seda üldiste eeldustega ärihuvide kaitseks ja määruse 1/2003 art 27 ja 28 kohustustega (ametisaladuse ja ärisaladuse hoidmise

²⁴² Gutta, lk 131

²⁴³ EÜKm 29.11.2012 T-164/12 R *Alstom vs Euroopa Komisjon*

²⁴⁴ Samas, p 58

²⁴⁵ Samas, p 60

²⁴⁶ Samas

²⁴⁷ *Madalmaad*

kohustus). Määruse 1049/2001 art 4 erandi kohaldamiseks vajalikku üldist huvi Madalmaade Kuningriik ei tõendanud.

Madalmaade kohtuasjast nähtub, et Euroopa Üldkohus paistab tegevat olulist vahet, millises menetlusstaadiumis, millisel õiguslikul alusel ja kelle poolt teabele juurdepääsu taotlemine toimub. Nimelt viitab Euroopa Üldkohus, et Madalmaade Kuningriik ise esitas teabenõude määruse 1049/2001 alusel ja et selle alusel peab kohus ka asja lahendama, sest ta on sellega seotud²⁴⁸. Lisaks on otsuses viidatud ka, et kahju hüvitamise hagi menetleva liikmesriigi kohtu otsustada on tõendite esitamise kord ja et liikmesriigi kohus võib määruse 1/2003 art 15 lg 1 alusel paluda Euroopa Komisjonilt koostööd.

Antud kohtuasjast nähtub, et Euroopa Üldkohus ei ole valmis ilma liikmesriigi kohtu poolt kahju hüvitamise hagi algatamiseta kergekäeliselt konkurentsireegli rikkumise toimiku dokumentidele juurdepääsu andma. Pigem hoidutakse juurdepääsu andmisest ja suunatakse kahju kannatanu liikmesriigi kohtus menetlust algatama.

Seega tuleb nõustuda õiguskirjanduses avaldatuga, et Euroopa Kohtu praktikast tulenevalt on oluline vahe kas potentsiaalne hageja soovib teavet konkurentsiameti toimiku dokumendile teabele juurdepääsu või liikmesriigi kohtu poolt esitatava koostöö taotluse kaudu. Pigem suunatakse hageja teavet hankima just kohtu kaudu²⁴⁹.

Liikmesriigi menetluses oleva konkurentsireegli rikkumist puudutava teabe avalikustamise ja juurdepääsu reeglid alluvad liikmesriigi reeglitele, arvestades Euroopa Liidu kohtupraktikat.

Eelpoolviidatud *Pfleiderer* kaasuses sooviti juurdepääsu siseriikliku konkurentsireegli rikkumise menetluses esitatud leebustaoatluses sisalduvale teabele. Juurdepääsu võimaldamise küsimuses paluti eelotsust Euroopa Kohtult. Tulemusena leidis Euroopa Kohus, et leebustaoatluses olevale teabele juurdepääsu võimaldamisel tuleb liikmesriigil iga üksikjuhtumi põhiselt kaaluda huvisid, millega saab juurdepääsu võimaldada ning leebustaoatluses esitatud teavet kaitsta²⁵⁰. Sama *Pfleiderer*'i testi kasutas ka eelpoolviidatud Inglismaa ja Walesi High Court of Justice teabele juurdepääsu võimaldamise hindamiseks ja usaldusisikute ringi määramiseks enne Euroopa Komisjonile koostööteatise saatmist.

²⁴⁸ Samas, p 86 ja 107

²⁴⁹ Wijckmans, Tuytschaever, lk 346

²⁵⁰ *Pfleiderer*, p 30 ja 31

Euroopa Kohus on eelotsuse raames leidnud, et Euroopa Liidu õigusega, eelkõige tõhususe põhimõttega on vastuolus siseriiklik õigusnorm, mis seab ELTL artikli 101 kohaldamist puudutavas siseriiklikus menetluses mitte osalenud kolmandate isikute – kes kavatsevad kartellis osalenud isikute vastu esitada kahju hüvitamise hagid – õiguse tutvuda seda menetlust puudutava toimikuga, sealhulgas leebema kohtlemise programmi raames teatavaks tehtud dokumentidega, eranditult sõltuvusse kõikide menetluses osalenud poolte nõusolekust, jätmata siseriiklikele kohtutele võimalust kaaluda asjaomaseid huve²⁵¹.

Seega veendusime, et liikmesriigi kohtu menetluses oleva Euroopa Liidu konkurentsireegli rikkumisest tuleneva kahju hüvitamise nõude takistuseks võib osutuda Euroopa Komisjoni toimikus sisalduvale teabele juurdepääsu saamine ja sellest tulenevad vaidlused. Juhul kui kohtumenetlust liikmesriigis algatatud ei ole, hindab Euroopa Komisjon teabele juurdepääsu võimaldamist üldistel alustel ja pigem suunab konkurentsireegli rikkumisest kahju saanu algatama liikmesriigis kohtumenetlust, et siis koostöös liikmesriigi kohtuga lahendada teabele juurdepääsu taotlus. Ka liikmesriigi kohus, arutades konkurentsireegli rikkumist, peab iga juurdepääsu taotluse korral kaaluma asjassepuutuvate poolte huvisid ning tegema kaalutletud ja põhjendatud otsuse.

²⁵¹ Donau, p 49

KOKKUVÕTE

Töö esimene osa keskendus küsimusele milline ulatus on Euroopa Liidu konkurentsireeglitel, mille rikkumisest võib tõusetuda kahju hüvitamise vajadus.

Keelatud kokkulepped ettevõtjate vahel, mis võivad konkurentsi moonutada avalduvad eripalgelistes tegevuses nagu lepingute sõlmimine, riigihangetel osalemine, salajaste kokkulepete sõlmimine ning ka turgu valitseva seisundi kuritarvitamine. Euroopa Liidu aluslepingutes sätestatud konkurentsieeskirjades on keelatud ka ebaseadusliku riigiabi andmine ehk liikmesriigi poolt või tema ressurssidest antav ükskõik millisel kujul antav toetus, mis kahjustab või võib kahjustada siseturu konkurentsi ja mis ei ole lubatud eranditega. Riigiabi võib ulatuda ka maksumeetmete kuritarvitamisesse, selekteeritavasse maksustamisesse, riigigarantiide andmisesse, maksetesse ühistranspordi sektoris ja infrastruktuuri. Konkurentsimoonusi võib kaasa tuua ka ettevõtete ühinemine ning kaudselt ka Euroopa Liidu aluslepingute siseturgu reguleerivate põhimõtete nagu asutamisvabaduse ja teenuse osutamise vabaduse rikkumine, samuti võib konkurentsi moonutada ka Euroopa Komisjoni poolt õigusvastase riigiabi loa andmine. Euroopa konkurentsireeglitel on seega äärmiselt lai ulatus ettevõtete ja liikmesriigi tegevuse reguleerimisel, et tagada siseturul efektiivse konkurentsi toimimine.

Töö esimeses osas otsis autor vastust ka küsimustele millistel õiguslikel alustel saab kahjunõude maksmata panna, milline on Euroopa ja liikmesriigi õiguse vahekord ning Euroopa kohtupraktika roll kahjunõuete menetlemisel.

Kuna Euroopa õiguses ei ole ettevõtjate poolt siseturul lubamatute kokkulepete keelu rikkumisest ja liikmesriigi poolt keelatud riigiabi andmisest saadud kahju hüvitamise õigust otseselt sätestatud ja Euroopa kohtutel puudub isikute poolt esitatud kahju hüvitamise nõuete arutamiseks pädevus, siis menetlevad kahjunõudeid liikmesriigi kohtud liikmesriigi reeglite alusel. Kuna Euroopa Liidu aluslepingutega loodud õiguskord on liikmesriikide õigussüsteemi lahutamatu osa, tuleb Euroopa õigusega ja Euroopa Kohtu praktikaga kahjunõuete menetlemisel arvestada. Kahjunõuete olulise toe ja alusbaasi moodustavad Euroopa õiguse tõlgendamiseks Euroopa Kohtu poolt liikmesriikidele antud eelotsused. Kahju hüvitamise nõuete aluskaasuseks on Euroopa Kohtu Francovich otsus, mille kohaselt on iga liikmesriigi kohustus tagada Euroopa õiguse mõjulepääs ning Euroopa õiguse rikkumisest tulenev kahjude hüvitamiseks asjakohased reeglid. Francovich kaasusega, mis analüüsis põhjalikult riigivastutust, tunnustati üksikisiku õigust saada kahjuhüvitist kui Euroopa Liidu reeglite täielik mõju jääb üksikisikule kättesaamatuks liikmesriigi tegevuse või

tegevusetuse tõttu ja kohustati liikmesriiki kõrvaldama rikkumise õigusvastased tagajärjed. Francovich kaasusele järgnev Factortame kaasus täpsustas riigivastutuse tingimusi ja keelas ilma erandlike põhjusteta üksikisikutele antud õiguste kaitse ja rikkumise vastutuse ulatust seada sõltuvusse sellest kas õigusi rikkus liikmesriigi või Euroopa Liidu ametiasutus. Euroopa Kohtu poolt on Rewe ja Comet kaasustega kujundatud ka liikmesriigi menetlusautonoomia põhimõte, mille kohaselt peab liikmesriik võimaldama läbi võrdväarsuse ja tõhususe printsiibi filtri Euroopa õiguse efektiivse toimimise ja rakendamise liikmesriigi kohtu poolt. Liikmesriigi menetlusautonoomia avaldub liikmesriigi reeglites, mis kahju hüvitamise puhul seonduvad pädevuse, põhjusliku seose, kahju suuruse määramise, tähtaegade, tõendite jms osas, mis juhul kui need takistavad Euroopa õiguse maksmapanemist, tuleb liikmesriigi kohtu poolt eemaldada võrdväarsuse ja tõhususe printsiibi abil.

Euroopa Kohus on tunnustanud Euroopa Liidu aluslepingutes sisalduvate konkurentsieeskirjade otsest mõju keelatud kokkulepete rikkumisest tuleneva kahju hüvitamise õiguse alusena ja kahju võib nõuda igaüks, kes rikkumise tõttu kahju sai. Ka keelatud riigiabist tuleneva kahjunõude aluseks olev Euroopa Liidu aluslepingus sisalduv keeld anda ühisturuga kokkusobimatut riigiabi on liikmesriikidele vahetult kohaldatav ja siduv Euroopa Liidu õiguse säte.

Kahjunõude saab liikmesriigi kohtusse esitada nii Euroopa Liidu õiguse kui ka liikmesriigi õiguse alusel. Liikmesriigi õigust testitakse kahjunõuete menetlemisel läbi Euroopa Kohtu praktika loodud printsiipide ja kui liikmesriigi õigus testi ei läbi, tuleb liikmesriigi õigus jätta kohaldamata. Töös uuritud Euroopa Kohtu lahendite põhjal võib järeldada, et Francovich, Factortame, Rewe ja Comet, eelmisest sajandist pärinevad kaasused, on endiselt aktuaalsed ja oma õigustloova laadi tõttu ajatud. Hilisem Euroopa Kohtu praktika tõlgendab Euroopa õigust ning selgitab ja täpsustab Euroopa Kohtu praktikat andes liikmesriikidele eelotsustega suunad kuidas Euroopa õigust liikmesriikide kohtutes kahjunõuete menetlemisel maksma panna.

Töö teises, mahukamas osas uuriti kahju hüvitamise nõudeid. Töös uuritu põhjal selgus, et liikmesriigi kohtusse on võimalik esitada üksikhagi, et kohus tuvastaks mõlemad, nii konkurentsireegli rikkumise kui ka rikkumise tõttu saadud kahju või jätkuhamagi, milles juba tuvastatud konkurentsireegli rikkumise otsuse alusel esitatakse üksnes kahjunõue. Kui keelatud kokkuleppest tulenev rikkumine tuvastatakse kas Euroopa Liidu või liikmesriigi asutuse või liikmesriigi kohtu poolt on, liikmesriigi rikkumise otsus on siduv samas liikmesriigis esitatavate jätkuhamagide korral, kuid teistes liikmesriikides kasutatav üksnes tõendina sellest, et rikkumine

toimus. Kuna keelatud riigiabi tuvastamise ainupädevus on üksnes Euroopa Komisjonil, ei pruugi üksikhagi esitamine keelatud riigiabist saadud kahju tõttu olla ajalises perspektiivis tulemuslik.

Kahju hüvitamise kohustatud isikuks keelatud kokkulepete korral on konkurentsireegli rikkuja ja keelatud riigiabi korral riik või tema volituse alusel tegutsev isik. Kahju hüvitamise nõude õigustatud isikute ring keelatud kokkulepete puhul on tulenevalt Euroopa Kohtu praktikast üsna lai, ulatudes konkurentsireegli rikkumise tõttu turumoonutuse tagajärjel rikkumises mitteosaleva ettevõtja tehtava äriotsuse tõttu kahju kannatanu õigusele nõuda kahju hüvitamist. Euroopa Kohus on sedastanud ka liikmesriigi menetlusautonoomia piiratud võimalustele kehtestada Euroopa Liidu õigusest tulenevale igäühe kaebeõigusele kategoorilisi välistusi liikmesriigi õiguse alusel. Keelatud riigiabist saavad enim kahju riigiabi saaja konkurendid, kes on ka enamikel juhtudel õigustatud isikuteks keelatud riigiabist tulenevate kahju hüvitamise nõuete esitamisel.

Töös uuritud kahju hüvitamise ulatus on Euroopa Kohtu praktikast tulenevalt eelkõige seotud kahju hüvitamise tõhususe ja kahju hüvitamise totaalreparatsiooniga, millest viimane väljendub diferentsihüpoteesis ehk kahe erineva hüvede olukorra võrdlemises. Konkurentsireegli rikkumisest tuleneva kahjuhüvitise ulatuse tuvastamiseks on vajalik selgitada hüve, mida rikutud õigusega kaitstakse, milleks on turul osaleja majanduslik huvi ja võrrelda kahte erinevat hüvede olukorda, ilma konkurentsireegli rikkumiseta ja koos rikkumisega. Kahjuhüvitise ulatuse määramine ja piiramine peab tuginema Euroopa õigusest tulenevale kahju täieliku, tõhusa ja eesmärgipärase hüvitamise põhimõttele, kusjuures liikmesriigi menetlusautonoomia ei luba liikmesriigil väljuda eelpoolnimetatud printsiipide raamidest ega kehtestada iseseisvalt uut õigust, mis on vastuolus Euroopa õigusega. Autor pidas seetõttu ka Riigikohtu lõplikku otsust Euroopa Liidu pakettreisi direktiivi puuduliku siseriiklikusse õigusesse ülevõtmisega tekitatud kahjuhüvitamise nõudes vaieldavaks.

Hüvitatava kahju liikidena tunnustab Euroopa õigus nagu ka Eesti õigus otsest varalist kahju, saamata jäänud tulu ja intressi. Puhtmajanduslik kahju kuulub samuti hüvitamisele, seda eelkõige Euroopa õiguse tõhususe printsiibist tulenevalt.

Kahju suuruse määramine on uuritud materjalidele tuginedes äärmiselt keerukas ja vastuoluline ja seda isegi Euroopa Komisjoni enda poolt algatatud kahjunõuete kohtuasjades. Liikmesriikide erinevad kohtuastmed jõuavad tõendatud kahju osas väga erinevatele tulemustele, mis võib kahju

kannatanutele anda ohtliku signaali, nagu poleks kahju hüvitamine tõhus ja efektiivne, nagu nõuab seda Euroopa õigus. Euroopa Kohtu praktika kohaselt võib siiski kahju suuruse määrata ka kohus hinnanguliselt.

Kahju suuruse määramine on võimalik kui on olemas tõepärane andmestik, et hinnata ettevõtja hüpoteetilist majanduslikku edukust tagasivaates ilma konkurentsireegli rikkumiseta ja ettevõtja ebaedu seoses konkurentsireegli rikkumisega. Kui selline võrdlus on võimatu või ülemäära raske, võib kohus kahju suuruse määrata hinnanguliselt rakendades Euroopa õigusest tulenevat eesmärgipärast, tõhusat ja kahju täieliku hüvitamise printsiipi. 2016. aasta lõpuks Euroopa konkurentsioiguse kahju hüvitamise valdkonna ühtlustamise üleminekuperioodi lõppedes on liikmesriigid kohustatud tagama, et liikmesriikide kohtutel on õigus hinnata kahju suurust, kui kahju on tõendatud, kuid seda on olemasolevatele tõenditele tuginedes võimatu või ülemäära keerukas teha. Selline ühtlustamine peaks lahendama vastuolud, mida autor oma uuringus täheldas.

Konkurentsireegli rikkumise ja tekkinud kahju vahelise põhjusliku seose tuvastamiseks tuleb teostada vajaliku põhjuse test ja õigusliku põhjuse test läbi normi-eesmärgi teooria ehk tuvastada kas rikutud normi eesmärgiks oli kahju kannatanu kaitsmine sellise kahju eest. Töös uuritud Kone kaasuses aastast 2012 pidas Euroopa Kohus sarnaselt 1996. aasta Brinkmanni kaasusega võimalikuks liikmesriigi eelotsuse taotluses sisaldunud põhikohtuasja faktiliste asjaolude pinnalt anda liikmesriigile juhiseid põhjusliku seose tuvastamiseks, millest järeldub, et Euroopa Kohtu eelotsuse andmise praktika menetlusautonoomia küsimustes on olnud juba aastaid järjepidev. Nii keelatud kokkulepete kui ka riigiabi kahjunõuete arutamisel tuleb põhjusliku seose tuvastamisel Euroopa õigusest täiendav vajadus hinnata kas kahju tekkimise põhjus oli piisav ehk kas rikutud normi eesmärgi ulatuses oli kahju selle tekitajale ettenähtav.

Keelatud kokkuleppest tuleneva vastutuse subjektiivse külje osas on Euroopa õigus jätnud süü küsimuse reguleerimata, mistõttu tulenevalt Euroopa Kohtu praktikast reguleerib seda liikmesriigi õigus ehk rakendub menetlusautonoomia printsiip koos eelpoolviidatud võrdväarsuse ja tõhususe filtriga.

Keelatud riigiabist tuleneva riigivastutuse tekkimiseks peab Euroopa Kohtu praktikast tulenevalt olema tegemist tõsise rikkumisega, mis aga riigiabist Euroopa Komisjoni teavitamise Euroopa Liidu aluslepingutest tuleneva kohustuse rikkumise korral on ilmselge.

Töö kolmas osa keskendus konkurentsireegli rikkumisega saadud kahju tõendamiseks vajalikule teabele ligipääsu võimaluste uurimisega rõhuasetusega Euroopa Komisjoni konkurentsireeglite rikkumise otsuste avalikustamisele ja juurdepääsu võimaldamisele konkurentsireegli rikkumise toimikus sisalduvale teabele. Tavapäraselt on Euroopa Komisjoni lõplik konkurentsireegli rikkumise otsus selline, mis sisaldab konfidentsiaalset teavet ja lõplikku otsust täies ulatuses ei avalikustata. Avalikustamisel on Euroopa Komisjonil siiski tulenevalt Euroopa Kohtu praktikast üsna ulatuslik kaalutlusruum konkurentsireegli rikkumisega seonduvat teavet üldsusele avaldada võimaldades huvitatud isikutele teada saada rikkumise üksikasju.

Avalikustamine on tavapärane haldusmenetlus, sisaldades ka ettevõtja võimalust oma huvisid aktiivselt kaitsta ja tõendada enne kui otsus avalikustatakse, kusjuures Euroopa Kohtu praktikast tulenevalt ei pea Euroopa Komisjon avalikustamisel tõendama teabe avalikustamise õigust. Avalikustamine on eelkõige kantud eesmärgist anda üldsusele teavet suuremal hulgal, võimaldades kahju saanud isikul hinnata kahjunõude esitamise võimalusi. Euroopa Komisjonil tuleb oma otsuse avalikustamisel kaaluda vastandlikke huve ja kaalukaasil on ettevõtja huvi kaitsta ärisaladust, konfidentsiaalset teavet, leebusprogrammi alusel vabatahtlikult edastatud teavet; üldsuse huvi saada igakülgselt teavet konkurentsireegli rikkumisest (s. h rikkumise tõttu kahju kannatanud isikute huvi saada teada üksikasju, et vajaduse korral esitada kahjunõue) ja selle eest määratud karistustest ning Euroopa Komisjoni huvi tagada konkurentsireegli rikkumise avastamiseks ja uurimiseks ellukutsutud leebusprogrammi tõhusus.

Euroopa Komisjonil lasub oma otsuse avalikustamisel Euroopa Liidu aluslepingutest tulenev kohustus hoida ametisaladust, mida Euroopa Kohus on tõlgendanud kui teavet, mis on teada vaid kitsale, piiratud arv isikutele kui sellise teabe avalikustamine võib põhjustada olulist kahju teavet edastanud isikule või kolmandatele isikutele ja kui huvid, mida teabe avalikustamisega võidakse kahjustada, on objektiivselt kaitstavad.

Lisaks Euroopa Komisjoni avalikustatud otsustele asub oluline teave kahju hüvitamise nõude esitamise üle otsustamiseks konkurentsireegli rikkumise uurimisega tegeleva asutuse ehk Euroopa Komisjoni töö tulemusena saadud ja loodud dokumentides, mis on kogutud toimikutesse.

Toimikus sisalduvale teabele juurdepääsu taotluste lahendamine on tavapärane haldusmenetlus ja Euroopa Komisjon võib toimikus sisalduvale teabele juurdepääsust keelduda üldiste eelduste põhjendustel. Euroopa Liidu õiguse ja Euroopa Kohtu praktika kohaselt on Euroopa Komisjonil õigus eeldada, ilma et ta uuriks konkreetset ja individuaalselt igat konkurentsireegli rikkumise toimikus olevat dokumenti, et nendele dokumentidele juurdepääsu andmine kahjustab

põhimõtteliselt sellesse menetlusse kaasatud ettevõtjate ärihuvide kaitset ja menetlusega seotud uurimise eesmärki. Teabele juurdepääsupiirangu keelu üldiste eelduste olemasolu on Euroopa Kohus tunnustanud riigiabi järelevalve menetluse käigus saabunud ja loodud dokumentidele, institutsiooni poolt kohtumenetluses esitatud dokumentidele, liikmesriigi kohustuste rikkumise menetluse dokumentidele kohtueelses menetluses ja ettevõtjate koondumiste kontrolli menetluse dokumentidele.

Siiski ei ole üldiste eelduste kasutamine teabele juurdepääsu võimaldamisel absoluutne. Tulenevalt Euroopa õigusest ei kehti juurdepääsu keeld juhul kui dokumendi avaldamine teenib ülekaalukaid üldisi huve. Üldiseks huviks on kahtlemata kahjunõude esitamise huvi. Konkurentsireegli rikkumisest tuleneva kahjunõude esitamise huvi, kui üldist ja igäühe Euroopa Liidu aluslepingute alusel kaitstavat huvi tuleb teabele juurdepääsu taotlejal põhjendada, sest sellel on oluline riive nii menetleja kui ka menetlusosaliste huvidele. Seetõttu tuleb juurdepääsu taotluse lahendajale anda võimalus võtta arvesse kõiki üksikjuhtumi asjaolusid ja kaaluda dokumendile juurdepääsu andmisega kaasnevaid juurdepääsu võimaldamist ja kaitsmist õigustavaid huve. Euroopa Kohus on leidnud, et igat küsitud dokumenti tuleb uurida üksikasjalikult, keeldumine peab põhinema ülekaalukatel põhjustel ja keeldumist peab põhjendama, kusjuures ettevõtte poolt vabatahtlikult Euroopa Komisjonile edastatud leebustaotluses sisalduvale teabele juurdepääsu keeld on põhjendatud üksnes siis kui avalikuks huviks oleva leebusprogramm ja selle tõhusus on ohus.

Euroopa Kohtu praktikast tulenevalt selgub, et on oluline vahe kas potentsiaalne kahjunõude esitaja soovib teavet konkurentsireegli rikkumise toimiku dokumendile teabele juurdepääsu või liikmesriigi kohtu poolt esitatava koostöö taotluse kaudu kui liikmesriigis on kohtumenetlus juba algatatud. Pigem suunatakse konkurentsireegli rikkumise tõttu kahju saanu teavet hankima just liikmesriigi kohtu kaudu.

Töö tulemusena selgus, et konkurentsioiguse rikkumisest tõusetunud kahju hüvitamisel mõjutab Euroopa Liidu õigus ja Euroopa Kohtu praktika olulisel määral liikmesriigi õigust. Euroopa õigus, tulenevalt oma pretsedentidele ja printsiipidele rajatud õigussüsteemist, lubab menetlusautonoomia printsiibist tulenevalt liikmesriigil rakendada liikmesriigi õigust üksnes sellises ulatuses, mida lubavad Euroopa õiguse printsiibid, milleks konkurentsioiguses kahju hüvitamisel on tähtsaimaks tõhususe printsiip.

DAMAGE COMPENSATION IN COMPETITION LAW

Summary

The economic goal of the EU internal market is to promote free competition, while elimination of competition restrictions being one of its basic principles. This is expressed in the competition rules of the EU Treaties, which forbid state aid restricting competition and such collaboration between businesses, which is incompatible with the internal market. Violation of competition rules may lead to the right of damage compensation for the persons who have suffered from such a violation, which the present thesis has studied. The present work is an empirical study, carried out using qualitative, mainly an analytical method. While interpreting legal acts and judicial practice, logical, systematic and grammatical interpretation has been used, sometimes also a comparative and historical method. This work does not cover such important issues as limitation period, passing on of overcharges, solidarity liability, jurisdiction and binding effect of national decision - all these issues are related to damages action and in author's opinion deserve a separate research work.

The first part of this thesis is focused on the scope of the EU competition rules the violation of which may lead to the necessity of damage compensation.

Forbidden agreements between businesses, which may distort competition, are expressed in various activities of businesses such as conclusion of contracts, participation in public procurement, conclusion of secret agreements and the abuse of a dominant position. The competition rules included in the EU Treaties forbid also unlawful state aid, i.e. any support granted by a MS or from its resources, which restricts or may restrict internal competition and which is not allowed as a block exemption or de minimis aid. State aid can extend also to the abuse of tax measures - it means that it is also forbidden to distort competition via consumer taxes, which would give an advantage to certain businesses, as well as tax exemptions and deferral of taxation. Distortion of competition may be caused also by merger of enterprises and indirectly also by violation of such principles as freedom of establishment and freedom to provide service included in the EU Treaties regulating the internal market. Thus, the EU competition rules have an extremely extensive scope in regulating the activities of businesses and the state in securing an effective competition on the internal market. In case competition rules are violated, the persons suffering loss have the possibility of getting their damage compensated.

In the first part of this work, the author was also looking for the legal basis for damages action, the balance between the EU and MS law as well as the role of European judicial practice in proceeding damages actions.

As the Community law does not include provisions directly specifying the right for damage compensation and the European courts lack the competence for discussing the damages actions filed in by persons, such damages actions are proceeded by national courts according to national rules. As the legal order introduced by the EU Treaties is an integral part of national legal systems, the courts have to respect the Community law and the jurisprudence of the Court of Justice while proceeding damages actions. Considerable footing and basis for damages actions in interpreting the Community law are formed by preliminary rulings made by the Court of Justice to member states. The basic case for damages actions is the Francovich case ruled by the Court of Justice, which states that every member state is obliged to enforce Community law and guarantee appropriate rules for compensating damage caused by the breach of Community law. The Francovich case, which analysed closely state liability, recognized the right of an individual to get damage compensation in case the full effect of EU rules is inaccessible for an individual either due to the activity or inactivity of a member state and the member state was required to eliminate the unlawful consequences of the breach. The Factortame case following the Francovich case specified the state liability conditions and forbade without any exemptions to make the scope of protection of the rights given to individuals and the liability for breach conditional on the fact whether the rights were violated by a national or an EU institution. With the Rewe and Comet cases, the Court of Justice has formed the principle of national procedural autonomy, according to which a member state has to enable the effective functioning and application of the Community law via the principle of parity and effectiveness by the national court. National procedural autonomy is expressed in national regulations, which, in case of damage compensation, are related to competence, causation, determination of the amount of damage, terms, documentary evidence, etc., which, in case hindering the enforcement of the Community law, have to be removed by the national court via the principle of parity and effectiveness.

The Court of Justice has acknowledged the direct effect of the competition rules included in the EU Treaties as the basis of the right for damage compensation due to the forbidden agreements breach and damage can be claimed by anybody suffering from breach. The ban on state aid incompatible with the common market included in the EU Treaties, leading to damages action because of the

banned state aid, is also a directly applicable and binding Community law provision for member states.

Damages action can be started in the national court under either the Community or national law. National law will be tested in damages actions according to the principles created by the jurisprudence of the Court of Justice and in case national law does not pass this test, national law should not be applied.

Based on the ECJ rulings, studied in this work, a conclusion can be drawn that Francovich, Factortame, Rewe and Comet, cases from the previous century, are still topical and dateless due to their regulative nature. Later ECJ judicial practice interprets Community law and explains and specifies the ECJ judicial practice giving member states directions by preliminary rulings how to enforce Community law in national courts in damages actions.

The second part of this work studies damages compensation actions. One can file a stand-alone claim in the national court in order the court to determine both the breach of the competition law and the damage caused by this breach, or a follow-on claim, in which on the basis of the ruling made on the breach of the competition law, only a damages action is brought on. While either EU or MS institutions or national courts can rule on the breach of banned agreements, exclusive competence in determining banned state aid lies only with the European Commission, therefore, a stand-alone claim concerning the damage caused by banned state aid might not be productive.

The person obligated to compensate for damage in case of banned agreements is the person breaching competition rules and in case of the banned state aid – the state or the person authorised by the state. Based on the ECJ jurisprudence, the set of entitled persons for damages compensation claims in case of banned agreements is rather broad, reaching out to the right of a person to claim a compensation of damages caused by a business decision made by a businessman not participating in breaching as a result of distortion of the market caused by the breach of competition rules. The Court of Justice has also stated limited possibilities of national procedural autonomy to enforce, according to national law, strict exclusions from every individual's right of appeal derived from the Community law. In case of banned state aid, most of the damage is caused to the competitors of the person receiving state aid; these competitors are in most cases entitled persons when claims are brought on for compensating damages caused by banned state aid.

The scope of damage compensation studied in this work is, based on the ECJ jurisprudence, mostly related to the effectiveness of damage compensation and total reparation of damage, the latter being expressed in difference hypothesis, i.e. comparison between two different situations of benefits. For determining the scope of damage compensation caused by a breach of competition rules, it is necessary to find out the benefit protected by the right violated, which is the economic interest of the person participating on the market and then compare two different benefit situations – without the breach of competition rules and with the breach. Determination of the damage compensation scope and its limitation has to follow the Community law principle of full, effective and purposeful damage compensation, while national procedural autonomy does not allow a MS to transcend the framework of the above principles or establish independently a new law contradicting the Community law. This is why the author considered the final ruling of the Supreme Court on the damage action due to the damage caused by an inadequate transposition of the EU Directive on Package Travel in national legislation to be arguable.

Like the Community law, Estonian law also acknowledges direct material loss, loss of profit and interest as types of damage compensation. Purely economic loss, the compensation of which is also acknowledged by the Supreme Court, will be compensated, first of all, following the principle of effectiveness of the Community law.

Based on the documents studied, the determination of the scope of damage is complicated and inconsistent even in the damage actions started by the European Commission itself. Different court levels of member states reach very different judgements on damage proved, which may give a dangerous signal to those suffering from damage that damage compensation is not effective and efficient as required by the Community law. Determination of the scope of damage is possible in case there exist reliable data to evaluate the hypothetical economic success of a business retrospectively without a breach of competition rules and the failure of the business in case of a breach of competition rules. In case such a comparison is impossible or too difficult, the court may determine the scope of damage as an estimation following the Community law principle of purposeful, effective and full recovery of damage. By the end of 2016, when the transition period for harmonizing the damage compensation issues of the Community competition rules will end, member states are obliged to guarantee that national courts have the right to evaluate the scope of damage in case the damage has been proved, but, based on the existing evidence, it is impossible or

too difficult to accomplish. Such harmonisation should solve the inconsistency the author has noticed during her research.

In order to determine the causal relationship between a breach of competition rules and the damage caused, a test of the necessary cause as well as the test of the legal cause have to be made through the norm-aim theory, i.e. determine whether the aim of the violated norm was to protect the person suffering from such damage. Though according to the ECJ jurisprudence, the determination of the causal relationship is the issue of national procedural autonomy, one has to consider the Community law and its principles while determining the relationship. In the 2012 Kone case, studied in this thesis, the Court of Justice, like in the 1996 Brinkmann case, considered it possible to give to member states instructions on the basis of the factual circumstances of the main proceedings included in the national preliminary ruling application for determining the causal relationship, which shows that the practice of the Court of Justice for issuing preliminary ruling in procedural autonomy is consistent. While discussing damage actions of both banned agreements and state aid and determining the causal relationship, the Community law inspires an additional necessity to evaluate whether the cause of damage was adequate, i.e. whether damage within the scope of the aim of the violated norm was foreseeable for the person causing the damage.

In member states, the precondition for civil liability for causing unlawful damage lies in guilt or illegality. The issue of guilt in the subjective aspect of the liability caused by a banned agreement is not regulated by the Community law, therefore, based on the ECJ jurisprudence, this is regulated by national law, i.e. the principle of procedural autonomy is implemented together with the parity and effectiveness filter mentioned before. Implementation of national procedural autonomy has to follow Community principles and requirements concerning civil liability cannot be stricter than presumed by the Community law.

Based on the ECJ jurisprudence, state liability from banned state aid presupposes a serious breach, which is obvious in case the obligation following the Community Treaties of notifying the European Commission of state aid has been violated.

The third part of the work was focused on the study of possibilities of accessing the data necessary for proving the damage caused by breach of competition rules with the accent on the publication of the decisions of the European Commission on the breach of competition rules and the access to the data included in the folder on the breach of competition rules. As a rule, the final decision by the

European Commission on the breach of competition rules includes confidential information and the final decision is not published in its full extent. Nevertheless, based on the ECJ jurisprudence, the European Commission has a rather extensive discretion for publication of the information related to the breach of competition rules, making it possible for the interested parties to learn the details connected with the breach.

Public disclosure is a regular decision in proceeding, including a possibility for the business to protect actively its interests and give proof before the decision is disclosed, at the same time, based on the ECJ jurisprudence, the European Commission has no obligation of proving the right of disclosure while disclosing the material. Disclosure is, first of all, aimed at giving the public more information, enabling the person suffering from damage to evaluate the possibilities for bringing on damages action. While disclosing its decision, the European Commission has to consider contradictory interests and on the stake there are business interests to protect its business secret, confidential information, volunteer information provided under leniency programme; public interest to get comprehensive information on the breach of competition rules and the penalty following it and the interest of the European Commission to guarantee the effectiveness of the leniency programme introduced for detection and investigation of breaches of competition rules. In case of disclosure of its decision, the European Commission, following the EU Treaties, has the obligation of professional secrecy, which the ECJ has interpreted as information known only to a limited number of persons in case the disclosure of such information may cause considerable damage to the person passing this information or to third parties and in case the interests, which might be damaged by disclosure, may be objectively protected.

In addition to the disclosed decision of the European Commission, important information for deciding upon the bringing on of the damages action is also in the documents obtained and created by the authority dealing with the investigation of the breach of competition rules –the European Commission – gathered in folders.

Processing of applications for accessing the information included in folders is a regular administrative procedure and the European Commission may deny access to the information included in the folder with a general statement of grounds. According to the Community law and the ECJ jurisprudence, the European Commission has the right to presume that it would study separately and particularly every document included in the folder on the breach of competition rules, and that giving the access to these documents would principally damage the protection of

business interests of the businesses covered by this investigation and the aim of the investigation linked with the procedure. The existence of general statement of grounds for the restricted access to information has been acknowledged by the Court of Justice for the documents received and created within the state aid surveillance procedures, for the documents presented by the institution during the court procedure, documents in the procedure on the breach of national obligations in the pre-court procedure and the documents in the procedure of business merger controls.

Still, the use of general statement of grounds for the access to information is not absolute. Following the Community law, the access ban is not valid in case the document disclosure serves overwhelming general interests. A general interest is definitely the interest to file damages action. The interest to file damages action due to the breach of competition rules as a general interest as well as everybody's protected interest following the Community Treaties, has to be justified by the person applying for the access to the information, because it infringes considerably the interests of both the body conducting proceedings and the parties of the proceeding. Therefore, the body deciding the access grant has to be given the possibility of considering all the circumstances of the case and evaluate all the aspects related to access granting and interest protection. The Court of Justice has ruled that every document for the access has to be studied in detail, denial has to be grounded by overwhelming reasons and denial has to be justified, whereas denial of access to the information presented to the European Commission voluntarily by the business in its leniency application is justified only in case the leniency programme for the public interest and its efficiency are in danger.

The ECJ jurisprudence shows that there is a definite difference in whether the potential filer of damages action wishes to get information on the folder on the breach of competition rules via access or the application of cooperation presented by the national court in case the national court has already started the court procedure. The person suffering from the breach of competition rules will be most probably referred to get information via the national court.

This thesis gives us understanding about the importance of the European Union law and its Courts practice when dealing with damages claims arising from competition infringements. The Community law and its Courts practice influence a great deal the national law. Community law is a common-law system, which is mostly based on principles and precedents. Therefore, procedural autonomy principle lets the national courts apply the national law only within the

principles of the European Union law amongst in which the most important principle is effectiveness.

02.05.2016

Tallinnas

LISAD

Lisa 1. Konkurentsieeskirja rikkumisega tekitatud kahjunõude alused

konkurentsieeskirja rikkumine	keelatud kokkulepped	keelatud riigiabi
kahju hüvitamise nõude alus	ELTL 101-110, 49, 56 KonkS § 78 ja VÕS 1043 + 127 , 128	ETLT art 108 lg 3, 340 RvastS § 14, 7 ja VÕS 1043 + 127, 128
kahju hüvitamise piirangud	VÕS § 139,140	RvastS § 13 lg 1 ja 3

Lisa 2. Euroopa Liidu õiguse üldpõhimõtted

Printsiip	õiguslik alus	Kohtuasi	Sisu
Euroopa Liidu õiguse üliluslikkus	ELTL art 288	Costa vs ENEL C6/64	Euroopa Liidu õigusnormid on üliluslikud liikmesriigi normide ees
Euroopa Liidu õiguse tõlgendamine	ELTL art 19 lg 3	Queen vs Factortame C-213/89	Euroopa Liidu õiguse eesmärgi saavutamine, tõlgendab Euroopa Kohus eelotsuse vormis
Euroopa Liidu õiguse ühetaoline kohaldamine	ELTL art 4	Rewe vs Landwirtschaftskammer für das Saarland C-33/76	Liikmesriigi kohustus Euroopa Liidu õigust ühetaoliselt kohaldama tagades siseriikliku õiguse vastavuse Euroopa Liidu õigusele
Euroopa Liidu ja liikmesriigi nõuete võrdne kohtlemine		Liidetud kohtuasjad Francovich vs Itaalia C-6/90 Brasserie du pêcheur SA ja Factortame Ltd vs Saksamaa C-46/93 Bergatorm ja Goupil vs Euroopa Komisjon C- 352/98	Euroopa Liidu vs liikmesriigi õigusest tulenev õiguse (nii materiaals- kui menetlusõiguse) samalaadne kohtlemine
Liikmesriigi menetlusautonoomia	ELTL art 5	Comet vs Produktschap voor Siergewassen C- 45/76	kui Euroopa Liidu õigus ei reguleeri, siis liikmesriik on pädev reguleerima
Tõhusus		Comet vs Produktschap voor Siergewassen C- 45/76, Manfredi jt vs Lloyd Adriatico Assicurazioni SpA C-295/04	Liikmesriigi õigusest tulenev õigus ei saa olla selline, mis muudab Euroopa Liidu õiguste kasutamise võimatuks või ülevõetavaks

KOHTULAHENDID

Euroopa Üldkohtu otsused

1. EÜKo T-198/03 Bank Austria Creditanstalt AG vs Komisjon
2. EÜKo T-380/08 Madalmaade Kuningriik vs Euroopa Komisjon
3. EÜKo T-345/12 Akzo Nobel NV vs Komisjon
4. EÜKo T-462/12 Pilkington Group Ltd vs Komisjon

Euroopa Üldkohtu määrused

5. EÜKm 29.11.2012 T-164/12 R Alstom vs Komisjon
6. EÜKm 4.12.2014 T-164/12 Alstom vs Komisjon

Euroopa Kohtu otsused

7. EKo C- 6/64 Costa vs ENEL
8. EKo C-33/76 Rewe vs Landwirtschaftskammer für das Saarland
9. EKo C-45/76 Comet BV vs Produktschap voor Siergewassen
10. EKo C-213/89 Queen vs Factortame
11. EKo liidetud kohtuasjad C-6/90 Andrea Francovich jt vs Itaalia
12. EKo liidetud kohtuasjad C-46/93 Brasserie du pêcheur SA ja Factortame jt vs Saksamaa
13. EKo C-319/96, Brinkmann Tabakfabriken GmbH vs Skatteministeriet
14. EKo C-140/97 Walter Rechberger jt vs Republik Österreich
15. EKo C- 352/98 P Bergaderm ja Goupil vs Euroopa Komisjon
16. EKo C-453/99 Courage Ltd vs Crehan
17. EKo C-295/04 Vincenzo Manfredi jt
18. EKo C-360/09 Pfeiderer AG vs Bundeskartellamt,
19. EKo C-404/10 P Euroopa Komisjon vs Éditions Odile Jacob SAS
20. EKo liidetud kohtuasjad C-514/11 P LPN ja Soome vs Euroopa Komisjon
21. EKo C-536/11 Bundeswettbewerbsbehörde vs Donau Chemie jt
22. EKo C-365/12P Euroopa Komisjon vs EnBW Energie Baden-Württemberg AG jt

23. EKo C-557/12 Kone AG jt vs ÖBB-Infrastruktur AG

Euroopa Komisjoni Konkurentsiameti otsus

24. COMP/E1/38.823 - PO/Elevators and Escalators February 21, 2007, C(2007) 512

Eesti Vabariigi kohtulahendid

25. RKHko 3-3-1-13-06

26. RKHko 3-3-1-66-10

27. RKKko 3-1-1-12-11

28. RKTko 3-2-1-19-11

29. RKHko 3-3-1-84-12

30. RKHko 3-3-1-37-12

31. RKHko 3-3-1-80-14

32. RKHko 3-3-1-11-15

33. RKHko 3-3-1-50-15

34. RKTkm 3-3-1-29-13

35. TlnRko 2-12-20195

36. TrtMko 2-08-93552

KASUTATUD KIRJANDUS

37. A. Andreangeli. Private Enforcement of the EU Competition Rules: The Commission Wishes to practice what it Preaches" ... But Can it Do So? Comment on Otis. - European Current Law 2015, Thomson Reuters
38. K. Bacon. European Union Law of State Aid. Second Edition. - Oxford University Press 2013
39. N. Dunne. Courage and Compromise: The Directive on Antitrust Damages Actions. - European Current Law 2015, Yearbook 2015. Thomson Reuters
40. E. De Smijter, D. O'Sullivan. The Manfredi judgement of the ECJ and how it relates to the Commissions initiative on EC antitrust damages actions, Competition Policy Newsletter, number 3 - Autumn 2006
41. K. H. Eichhorn, C. Ginter. Euroopa Liidu ja Eesti konkurentsioigus. Tallinn: Juura, 2007
42. S. Elias Ebaseadusliku riigiabi saaja usalduse kaitstavus riigiabi tagasinõudmise korral, Juridica, VI, 2014
43. N. B. Gutta, The enforcement of EU Competition rules by civil law, Maklu, 2014
44. M. Kelve-Liivsoo, A. Knjazev, T. Kookmaa, Legal Remedies Available to Competitors of Recipients of Unlawful State Aid under Estonian Law, Juridica International, 2015, 23
45. L. Kähr, Riigiabi andmine maksumeetmete kaudu, magistritöö, Tartu Ülikool, Euroopa Kolledž, käsikiri Tartu Ülikooli õigusteaduskonna teabekeskuses
46. L. Käis, Euroopa Liidu riigiabireeglite rikkumisest tulenev kahju hüvitamise nõue, Juridica, 2015/IX
47. J. Lahe Süü deliktiõiguses, doktori väitekiri, Tartu Ülikool 2005
48. I. Lianos. Causal Uncertainty and Damages claims for the Infringement of Competition Law in Europe. - Yearbook of European Law 2015, Vol. 34. Oxford University Press, 2015
49. K. Linnart Kartellide tõendamise erinevused Eestis ning Euroopa Komisjonis ning kehtiva regulatsiooni vastuolu võrdse kohtlemise põhimõttega, magistritöö, Tartu Ülikool 2012
50. C. Micheau. Tax Selectivity in European Law of State Aid: Legal Assessment and Alternative Approaches. European Law Review, June 2015, No 3
51. K. Paas-Mohando, L. Käis, Konkurentsi kahjustava kokkuleppe tühisus ja selle tagajärjed, Juridica 2014/ VII
52. C. Quigley, A. Collins. EC State Aid Law and Policy. - Hart Publishing, 2003
53. J. M. Ramos, D.- Muheme The Brussels Court judgement in Commission v Elevators manufacturere, or the story of how the Commission lost an action for damages based on its own

- infringement decision, European Competition Law Review, issue 5, 2015 Oxford University press, 2015
54. N. Reich, A. N. Scholes, J. Scholes, Understanding EU Internal Market Law. Cambridge: Intersentia, 2015
55. K. Sein. Ettenähtavus ja rikutud kohustuse eesmärk kui lepingulise kahjuhüvitise piiramise alused, doktori väitekirj, Tartu Ülikool, 2007
56. K. Sein. Kas Eesti õiguses tuleks lubada karistuslikke kahjuhüvitisi? Juridica, 2008/II
57. A. Taro, Euroopa Ühenduse õiguse rikkumisega tekitatud kahju. Ühenduse liikmesriigi vastutus, Juridica 2003/III
58. A.-M. Van den Bossche. Private Enforcement, Procedural Autonomy and Article 19(1) TEU: Two's Compny, Three's a Crowd. - Yearbook of European Law 2014, Vol. 33. Oxford University Press, 2014
59. F. Wijckmans, F. Tuytschaever, Horizontal Agreements and cartels in EU Competition Law

KASUTATUD ÕIGUSAKTID

Euroopa Liidu õigusaktid

60. Euroopa Liidu põhiõiguste harta – ELT C 326, 26.10.2012, lk 391-407
61. Euroopa Liidu lepingu ja Euroopa Liidu toimimise lepingu konsolideeritud versioon - ELT C 326, 26.10.2012, lk 1-390
62. Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EÜ) nr 1049/2001, 30. mai 2001 üldsuse juurdepääsu kohta Euroopa Parlamendi, nõukogu ja komisjoni dokumentidele – EÜT L 145, 31.5.2001, lk 43-48, (eestikeelne eriväljaanne ptk 1, kd 3, lk 331-336)
63. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv nr 104/2014/EL, 26. november 2014, teatavate eeskirjade kohta, millega reguleeritakse liikmesriikide õiguse kohaseid kahju hüvitamise hagisid liikmesriikide ja Euroopa Liidu konkurentsioiguse rikkumise korral – ELT L 349, 5.12.2014, lk 1-19
64. Nõukogu määrus 1/2003, 16. detsember 2002 asutamislepingu artiklites 81 ja 82 sätestatud konkurentsieeskirjade rakendamise kohta – EÜT L 1, 4.1.2003, lk 1-25, (eestikeelne eriväljaanne ptk 8, kd 2, lk 205-229)
65. Nõukogu määrus (EÜ) nr 139/2004, 20. jaanuar 2004 kontrolli kehtestamise kohta ettevõtjate koondumiste üle – ELT L 24, 20.01.2004, lk 1-22 (eestikeelne eriväljaanne ptk 8, kd 3, lk 40-61)
66. Komisjoni määrus (EÜ) nr 773/2004, 7. aprill 2004, mis käsitleb EÜ asutamislepingu artiklite 81 ja 82 kohaste menetluste teostamist komisjonis – ELT L 123, 27.4.2004, lk 18-24 (eestikeelne eriväljaanne ptk 8, kd 3, lk 81-87)
67. Komisjoni teatis, mis käsitleb kaitset trahvide eest ja trahvide vähendamist kartellide puhul – EÜT C 45, 19.2.2002, lk 3-5, eestikeelne eriväljaanne ptk 8 kd 2, lk 155-157
68. Komisjoni teatis nr 85, 9. aprill 2009 riigiabi reguleerivate õigusaktide täitmise tagamise kohta liikmesriikide kohtute poolt ELT C 85, 9.4.2009

Välisleping

69. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon - RT II, 1996, 11,34

Eesti Vabariigi õigusaktid

70. Eesti Vabariigi põhiseadus - RT I, 15.05.2015, 2

71. Konkurentsiseadus - RT I, 30.12.2014, 15

72. Riigihangete seadus - RT I, 23.03.2015, 24

73. Riigivastutuse seadus - RT I, 13.09.2011, 11

74. Tsiviilseadustiku üldosa seadus - RT I, 12.03.2015, 106

75. Võlaõigusseadus - RT I, 11.03.2016, 2

Muud allikad

76. Euroopa Kontrollikoda. Eriaruanne nr 15/2011, Kas komisjoni menetlused tagavad riigiabi kontrolli tõhusa juhtimise? Euroopa kontrollikoda. Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus http://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR11_15/SR11_15_ET.PDF, ligipääs 20.12.15

77. American Bar Association Antitrust Section's Corporate Counselling Committee, June 2014 Antitrust Update for In-House Counsel, ligipääs 02.02.2016, http://www.americanbar.org/content/dam/aba/publications/antitrust_law/20140709_at14709_materials.authcheckdam.pdf

78. A. S. Graells, When the CJEU opens the umbrella, lawyers and economists get ready for a warm shower of damage claims (C-557/12), viimastine ligipääs 02.02.2016 <http://howtocrackanut.blogspot.com/2014/06/when-cjeu-opens-umbrella-lawyers-and.html>

79. Commission staff working document. Practical guide on quantifying harm in actions for damages based on breaches of Article 101 or 102 of the Treaty on the functioning of the European Union. - SWD (2013)205, 11.06.2013, lk 1-68

LIHTLITSENTS

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Nancy Vojeikin,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Kahju hüvitamine konkurentsioiguses“,

mille juhendaja on dotsent Carri Ginter,

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
 3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tallinnas, **02.05.2016**